

Komparace využívání prvků lidové kultury ve školních vzdělávacích programech mateřských škol na Slovácku a Valašsku

Bc. Šárka Ningerová

Diplomová práce
2020



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav školní pedagogiky

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Šárka Ningerová**
Osobní číslo: **H18401**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Pedagogika předškolního věku**
Forma studia: **Prezenční**
Téma práce: **Komparace využívání prvků lidové kultury ve školních vzdělávacích programech mateřských škol na Slovácku a Valašsku**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury o lidové kultuře Slovácka a Valašska.
Vymezení klíčových pojmů a teoretických východisek o rámcových a školních vzdělávacích programech.
Stanovení výzkumného problému a jeho konkretizace ve výzkumném projektu.
Realizace kvalitativního výzkumného šetření prostřednictvím obsahové analýzy a polostrukturovaného interview, vyhodnocení a interpretace získaných dat.
Diskuze výsledků a zpracování doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:
Rozsah příloh:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Haratyk, A., & Czerwińska-Górz, B. (2017). Folk art and culture in the historical and educational context. *Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal*, 9(2), 31-45.
Kupcová, Z. et al. (2017). *Činnosti ke svátkům a tradicím v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe.
Patočka, J. (2008). *Lokální a regionální kultura v České republice: Kulturní prostor, kulturní politika a kulturní dědictví (Vydání první.)*. Praha: ASPI.
Schauerová, A., & Maňáková, M. (2015). *Tady jsme doma - Regionální folklor do škol*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
Stavrou, E. (2015). Determining the Cultural Identity of a Child through Folk Literature. *American Journal of Educational Research*, 3(4), 527-534.
Sutton-Smith, B. (2016). *Children's folklore: a source book*. London: Taylor & Francis Ltd.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Mgr. Marcela Janíková, Ph.D.**
Ústav školní pedagogiky

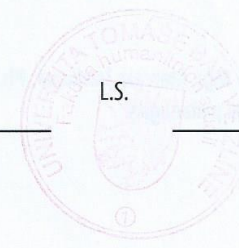
Datum zadání diplomové práce: 4. října 2019
Termín odevzdání diplomové práce: 24. dubna 2020

UNIVERSITA TOMÁŠE ŠTĚPÁNKA
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogiky
Alšovského n.č. 100/110
ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
pracovní úkoly a podmínky řešení

Číslo zadání: 100/110/2019/001
Název práce: ...
Katedra: ...
Vedoucí práce: ...
Místo řešení: ...
Termín řešení: ...

ÚKOLY K ŘEŠENÍ

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...



Mgr. Libor Marek, Ph.D. děkan
doc. PaedDr. Adriana Wiegerová, PhD. ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 8. 3. 2020

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tématem této diplomové práce je využití prvků lidové kultury v mateřských školách na Slovácku a Valašsku. Cílem práce je zjistit, jaké prvky tradiční lidové kultury se objevují ve školních vzdělávacích programech vybraných mateřských škol a zda jsou v nich přímo uvedeny. Diplomová práce má teoreticko – empirický charakter. V teoretické části jsou ucelené poznatky o lidové kultuře, o jejím vlivu na děti a je zohledněn obsah lidové kultury v kurikulárních dokumentech školy. Empirická část je zaměřena nejprve na popsání metodologického postupu a dále na analýzu získaných výsledků výzkumného šetření z vybraných mateřských škol. V závěru práce komplexně diskutuji vzniklé výsledky výzkumu.

KLÍČOVÁ SLOVA

lidová kultura; lidová tradice; školní vzdělávací program; kurikulum

ABSTRACT

The topic of this diploma thesis is the utilisation elements of folk culture in kindergartens in Moravian Slovakia and Wallachia. The aim of the work is to find out what elements of traditional folk culture appear in framework educational programs of selected kindergartens and whether they are directly mentioned in them. The diploma thesis has a theoretical - empirical character. The theoretical part contains comprehensive knowledge about folk culture, its impact on children and takes into account the content of folk culture in the curricular documents of the school. The empirical part is aimed on the description of the methodological procedure and on the analysis of the obtained results of the research from selected kindergartens. In the final I comprehensively discuss the results of the research.

KEYWORDS

folk culture; folk tradition; framework educational programme; curriculum

Prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí mé diplomové práce paní doc. PhDr. Mgr. Marcele Janíkové, Ph.D. za její laskavý a komplexní přístup, cenné rady, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování práce věnovala. Také bych chtěla poděkovat všem milým participantkám za jejich vstřícné projevy, otevřené názory a příjemnou atmosféru, ve které jsme interview pořizovaly. Hlavně ale děkuji své rodině a nejbližším za láskyplný a trpělivý přístup po celou dobu mého studia a za jejich podporu a důvěru, kterou do mě vložili.

OBSAH

| | |
|--|-----------|
| ÚVOD | 9 |
| 1 LIDOVÁ KULTURA A FOLKLOR U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU | 11 |
| 1.1 DEFINICE LIDOVÉ KULTURY A FOLKLORU..... | 11 |
| 1.2 VYUŽÍVÁNÍ PRVKŮ LIDOVÉ KULTURY V KOMUNITĚ..... | 13 |
| 1.3 LIDOVÁ KULTURA VE VÝCHOVĚ DĚTÍ | 15 |
| 1.4 VLIV LIDOVÉ KULTURY NA DĚTI PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU | 19 |
| 2 LIDOVÁ KULTURA NA SLOVÁCKU A VALAŠSKU | 24 |
| 2.1 LIDOVÁ KULTURA NA SLOVÁCKU | 24 |
| 2.2 LIDOVÁ KULTURA NA VALAŠSKU..... | 25 |
| 3 KURIKULÁRNÍ DOKUMENTY | 27 |
| 4 VÝZKUMNÁ ČÁST | 31 |
| 4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM | 31 |
| 4.2 VÝZKUMNÝ CÍL | 31 |
| 4.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY | 31 |
| 4.4 VÝZKUMNÉ METODY A NÁSTROJE | 32 |
| 4.5 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU | 33 |
| 4.6 OPERACIONALIZACE POJMŮ | 44 |
| 4.7 SBĚR DAT | 45 |
| 4.8 ANALÝZA DAT..... | 46 |
| 4.9 ETIKA VÝZKUMU | 46 |
| 4.10 LIMITY VÝZKUMU | 47 |
| 5 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ | 48 |
| 5.1 OBRAZ VE ŠKOLNÍM VZDĚLÁVACÍM PROGRAMU..... | 48 |
| 5.2 REGIONÁLNÍ PŘÍSLUŠNOST | 52 |
| 5.2.1 Prvky lidové kultury na Slovácku | 52 |
| 5.2.2 Prvky lidové kultury na Valašsku | 54 |
| 5.3 NĚCO NAVÍC..... | 56 |
| 5.4 A CO DĚTI?..... | 60 |
| 5.5 JE TO LÁSKA? | 62 |
| 6 SHRUTÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ | 66 |
| 6.1 VO1 | 66 |
| 6.2 VO2..... | 66 |
| 6.3 VO3..... | 67 |
| 6.4 VO4..... | 67 |
| 7 DISKUZE | 68 |
| ZÁVĚR | 69 |
| SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY | 71 |
| SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK | 74 |
| SEZNAM PŘÍLOH | 75 |

ÚVOD

*„Malička su, husy pasu,
tancovala bych já, až sa třasu.“
(dětská lidová písnička)*

Lidové písně, jako je tato úvodní, zněly na rtech dětí od nepaměti. Provázely je při každodenních činnostech, hrách, pracích, před spánkem nebo ve školních lavicích. Ale s příchodem moderních technologií se nejen vytrácí z úst, ale i z paměti dětí i dospělých. Lidé získávají odstup od sebe samých i od starých zvyků, které možná považují za nepatřičné, zbytečné a „nemoderní“. Vždy se ale najde někdo, kdo lidové písně, tance a zvyky nenechá zapadnout do propadliště dějin, ale dopřeje jim čestné místo a hlavně opět aktivní zapojení do životů dětí. To díky lektorům a vedoucím folklorních souborů, nadšeným pedagogům i ochotným rodičům a prarodičům může pokaždé folklor vstát jako Fénix z popele a je nadějí, že nikdy nezanikne. Znímám to ze své osobní zkušenosti, protože jsem vyrostla ve folklorní rodině a lidová píseň mne provází od samého narození. A i když jsem měla období, kdy jsem ji zradila pro jinou, modernější, vždy si našla cestu zpět k mému srdci a já ji tak teď hrdě a s radostí mohu předávat dalším generacím a dětem v mateřské škole i ve folklorním souboru, kterým jsem sama prošla a nyní, jako tanečnice v dospělé skupině souboru, se opět vracím do dětské skupiny a nabyté vědomosti učím další nadějnou generaci dětí a mládeže. Tato diplomová práce nechť je tím největším poděkováním všem těm, díky kterým folklor stále zůstává živý a mohou se z něho těšit děti nejen na Slovácku a Valašsku, ale po celé naší vlasti.

Předkládaná diplomová práce má teoreticko-empirický charakter. V první, teoretické části, je mým cílem popsat relevantní informace a teoretická východiska k pojmům lidová kultura a folklor, nastínit jeho funkci při výchově dětí a vymežit regionální lidovou kulturu na Slovácku i Valašsku. Druhá, empirická část, se vyvíjí dle jejího cíle, jenž je zjistit, s jakými prvky lidové kultury pracují učitelé vybraných mateřských škol na Slovácku a Valašsku a zda jsou jasně vymezeny ve školních vzdělávacích programech. Následně se tedy pokusím odhalit kvalitu a obsah lidové kultury předávané dětem v mateřských školách ve zkoumaných regionech a podám přesné odpovědi na mnou kladené otázky. Nejprve však uvedu metodologický základ, představím vybraný výzkumný vzorek a poté pečlivě zanalyzuji data, ze kterých posléze vyvodím závěry. Na závěr shrnu má zjištění a představím celistvý obraz práce s lidovou kulturou v mateřských školách na jižní a východní Moravě.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 LIDOVÁ KULTURA A FOLKLOR U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Pro ucelené pochopení tématu začlenění lidové kultury do školních vzdělávacích programů mateřských škol je třeba si nejprve definovat, co se konkrétně za těmito pojmy skrývá. V následující kapitole proto uvedu definice pojmů lidová kultura a folklor a dále se zaměřím na jejich specifika ve vybraných regionech Slovácko a Valašsko.

1.1 Definice lidové kultury a folkloru

Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu uspořádala v roce 2017 konferenci, na které se téma tradiční lidové kultury detailně probíralo se zástupci různých států. Vznikla tak definice tradiční lidové kultury jako souhrnu výtvorů, které jsou založeny v souladu s tradicí kulturního společenství a umožňují skupině nebo jednotlivci identifikovat se s kulturní a sociální totožností ve společenství, kde jsou hodnoty a vzory chování a norem předávány ústně, napodobováním či jinými způsoby. Za formy této kultury jsou označovány zejména jazyk, literatura, hudba, tanec, rituály aj. Zároveň je zdůrazněno, že lidová kultura jako forma kulturního vyjádření musí být zachovávána skupinou, aby došlo k reciprocitě dalším generacím. V souladu s tím je třeba dodat, že k zachování tradiční kultury významně přispěje, pokud bude obsažena ve školních vzdělávacích programech mateřských škol (viz kapitola 3).

Schauerová a Maňáková (2015) komentují, že **lidová kultura** je nejčastěji definována jako kultura venkovského lidu a lze ji chápat právě jako součást běžných forem chování každého člověka. Autorky ji dělí na dvě skupiny, tou první je hmotná kultura, která v sobě zahrnuje veškeré materiální věci, které obklopují člověka, tedy stavitelství, oděv, způsob obživy, řemeslo i výtvarnou řeč. Do druhé skupiny řadí nehmotnou kulturu, nebo také duchovní, která je vymezena hudbou, tancem, obřady, divadlem i lidovou vírou.

O kultuře, která je určována především prací lidu a chodem všedních dní, mluví i Leščák a Sirovátka (1982). Lidová kultura pro ně představuje systém vytvořený v podstatě nespravedlivě využívanými sociálními skupinami a třídami, kteří si tak v důsledku svého postavení tvoří vlastní typ kulturní tvorby. Autoři tak, stejně jako Schauerová a Maňáková, inklinují k názoru, že se jedná o archetyp kultury spíše méně vzdělaných a sociálně vyloučených lidí, kteří nežijí moderním městským životem, ale po vzoru dřívějších generací reprodukují návyky a tradice ve svém běžném životě všedních dní.

Tradiční lidovou kulturu rozebírají i Patočka a Heřmanová (2008). Dle těchto autorů je tvořena rozsáhlým souhrnem projevů a není tak možné určit jen jednu správnou definici. A jak už bylo řečeno v předchozích odstavcích, i oni ji vnímají jako kulturu tzv. neelitní vrstvy společnosti, což v jejich pojetí jsou zpravidla neanonymní umělci a odborníci, čili lidé, kteří produkují umění, které je spojováno s určitým jménem. Tímto se pak výrazně odlišují od lidového stylu, kdy jsou tance, básně, písně i tradice předávány z generace na generaci a nikdo si již nepamatuje, kdo je jejich pravým autorem.

A právě aby tyto vzácné památky z minulých století byly zachovány, musí je někdo aktivně sbírat a zapisovat. Člověk zabývající se folklorem a lidovou kulturou vůbec a s ní i spojenými sociokulturními jevy je označován jako folklorista. Ten se podle Jančáře (2011) zabývá studiem folkloru a sbírá prvky lidové kultury. Tyto snahy se nejvíce uplatňovaly v 19. století, kdy vlivem hospodářského rozvoje mnoho lidí odešlo z vesnic do měst za prací. Typická venkovská kultura tak upadala do zapomnění, folkloristi se tedy vypravovali na četné návštěvy a exkurze a zaznamenávali od zkušených starších občanů typické písničky, říkadla, zvyky a obyčeje regionu a následně je demonstrovali v obsáhlých publikacích. Záznam lidových tradic však nemusí probíhat jen od starších pamětníků a také není tématem jen předminulého století. Sutton-Smith (2016) se věnuje sběru dětského folkloru a metody, které používá, dále uvedu v kap. 1.4. V současné době je důležité dbát na etické důsledky výzkumu a je třeba zohledňovat daleko více faktorů, s nimiž se badatelé v 19. století patrně nezaobírali. U výzkumu dětí a folkloru je nutné dbát, aby žádný subjekt nedošel k fyzické, sociální či psychické újmě, aby se výzkumný pracovník, nebo folklorista, nedopustil podvodu a získaná data nezkreslil a hlavně aby subjekty podaly informovaný souhlas o povaze jejich účasti. Je tedy patrné, že i studium folkloru podléhá inovativnímu badatelskému vývoji.

Nyní se dostávám k samotné definici pojmu **folklor**. Jak již bylo řečeno, folklor zkoumají a zabývají se jím folkloristi. Folklor sám o sobě je v původním významu kolektivní lidová znalost a zahrnuje slovesné, hudební, dramatické a taneční projevy (Linhart, 2007). V jeho slovníku se uvádí, že se jedná o část lidové kultury, tedy o soubor prvků podřadných pojmu lidová kultura. V druhém hesle už ale připouští, že folklor je synonymem pro lidovou kulturu.

Jančář (2011) vnímá folklor jako osobité, formálně a obsahově vyhraněné projevy hudební, slovesné, taneční a dramatické kultury obecně, které se spojují se způsobem života, tradicemi a myšlením lidí různých sociálních skupin. Uvažuje, že folklor má

povahu zároveň lokální, regionální, národní i nadnárodní, ač vzniká uvnitř daného prostředí a dále existuje pro potřeby tohoto prostředí.

Jak uvádí Janeček (2011), folklor plní mnoho rolí, může tak sloužit i jako nástroj naplňování lidské touhy po autenticitě a odkazu starých časů. Je také inspiračním zdrojem pro uměleckou a populární kulturu, díky němu vzkvétá i turistický a zábavní průmysl a mnoha lidem slouží jako způsob trávení volného času.

Vše, co lidé znají, ví a umí – tak nazývají folklor Schauerová a Maňáková (2015). Uznávají, že je složen z mnoha různých vrstev, které jsou stále obměňovány vývojem společnosti. Velký podíl na tom má především ústní šíření zvyklostí, které utváří konkrétní nositel, zpěvák, tanečník, nebo vypravěč.

S pojmy lidová kultura a folklor souvisí i přídomek tradiční, nejčastěji tradiční lidová kultura. Jančář (2011) upozorňuje, že folklor může být definován jako produkt tradice. Co tedy tradice konkrétně je a jak souvisí s lidovou kulturou? Autorky Schauerová a Maňáková (2015) v ní vidí dlouhodobé a nepřerušované předávání všech dovedností a znalostí, které zná lid patřící k určitému společenství či charakterizující se sociálním prostředím. Tradice může být používána jako společenské měřítko pro kulturní a morální chování. V Novém akademickém slovníku cizích slov (Kraus, 2009) se tento pojem rozvádí ještě více, definuje tradici jako souhrn společenských a kulturních zvyků, obyčejů a pravidel, které jsou zachovávány po generace a tvoří ustálený, často zděděný zvyk či způsob chování.

Z uvedených definic všech pojmů tedy vyplývá, že tradice, lidová kultura i folklor mají za úkol předávat dál prvky lidovosti typické pro daný region. Přežívají staletí a to jen díky tomu, že jsou stále předávány z generace na generaci. Nabízí se tak otázka související s tématem předkládané diplomové práce: kde jinde začít, než právě u dětí.

1.2 Využívání prvků lidové kultury v komunitě

O tom, co je lidová kultura a jak se může projevovat, jsem psala v předchozí kapitole. Nyní bych se chtěla zaměřit na její aktivní využívání. Jelikož je definice tohoto pojmu velmi nejednoznačná, budu jí v práci vysvětlovat jako práci s lidovými prvky a jejich aktivní zapojení do výuky, viz kapitola 1.4. Aby lidová kultura byla zachovávána po mnoho let různými generacemi, je třeba ji udržovat právě v komunitě stejně smýšlejících lidí. Navážu-li na předchozí tvrzení Haratyk a Czerwiński-Górz (2017), že lidová kultura je

projevem především obyvatel z vesnic a má rurální charakter, lze tedy předpokládat, že budou tvořit v rámci své vesnice, potažmo regionu, jisté semknuté společenství. Do toho pak patří nejen obyvatelé dané vesnice, ale i spolky a organizace působící ve vsi, tedy bezpochyby i mateřská škola. O funkčnosti komunit tak mluví i Jančář (2011). Komunita je pro něj určitým sociálním seskupením, ve kterém mají členové možnost sdílet společné hodnoty, vzorce chování a svými aktivitami podporují fyzické i psychické potřeby dalších členů komunity. Toto společenství podle něj dokáže udržovat i zachovávat tradice, obyčeje a zvyklosti, které jsou pro komunitní společenství typické. Ať už se tedy jedná o komunitu venkovskou nebo úzké společenství městského charakteru, lidé ji potřebují a využívají především díky přidané hodnotě blízkého přátelství. Peck (2012) dodává, že kde jinde než v komunitě nalezneme hlubší vzájemné vztahy a prostor pro sdílení radostí i strastí běžných dní, prostor pro lásku i pro vzájemné obohacení a prostor pro vnitřní seberozvoj.

Komunitu tedy autoři obdobně chápou jako místo pro jistou sociální bublinu lidí, kteří jsou si blízcí nejen chováním či vztahy, ale i myšlenkami a hodnotami. Aby se folklorní tradice a lidová kultura vůbec uchovávaly po tolik generací, muselo fungovat nejedno takové společenství. Na vesnicích, ale i ve městech, proto vznikaly folklorní soubory, které se o přenos tradic a zvyků starají dodnes. Národní ústav lidové kultury ve Strážnici spravuje webovou stránku o lidové kultuře a folkloru (2020) a informuje o akcích, které dokládají, že folklor je stále živý a lidé se o něj aktivně zajímají. A nejedná se jen o dospělé, je zde uveden i rozsáhlý seznam dětských folklorních souborů v České republice. Těch se momentálně eviduje 265 po celé republice. Z výčtu jsou tedy patrné tři věci. První je, že lidové tradice a folklor jsou díky folklorním souborům stále udržovány i tou nejmladší generací a dětem poskytují zázemí kdekoli po republice. Druhým faktem je, že folklor není záležitostí jen venkovských sídel, ale z výčtu je patrné četné zastoupení měst včetně hlavního města Prahy. Vidím zde tedy rozpor oproti polskému výzkumu Haratyk a Czerwiński-Górz (2017), který ukazuje na zastoupení lidové kultury převážně ve venkovských sídlech a jeho udržování přičítá především institucionálnímu vzdělávání. Třetí aspekt se poté jeví v rozložení folklorních souborů po republice. Do povědomí lidí je vsazena především myšlenka folkloru Slováckého a často spojeného s vinařskými oblastmi, které jsou typické především pro oblast Jižní Moravy. Seznam ale ukazuje i místo z druhého konce republiky a folklorní soubory dětské i dospělé se zastoupením v každém kraji.

Fungující komunity nejen folklorních souborů najdeme po celé České republice. Aby však fungovaly a přinášely lidem radost a užitek, musí v nich panovat jistá morálka. Ta stejně jako všude jinde je i zde ovlivněna normami a vzorci chování, které vznikají přijímáním kultury. Pokud se dítě dostane do této komunity, předpokládá se, že se bude nenásilně s morálkou svého společenství seznamovat. Je to pro něj důležité především z hlediska dalšího fungování a poznávání místa a vztahů, ve kterých vyrůstá.

1.3 Lidová kultura ve výchově dětí

Výše jsem si operacionalizovala pojem lidová kultura a nastínila jsem, jak s ní pracují v komunitě, ve které bývají současně i děti. Nyní se zaměřím na lidovou kulturu právě v souvislosti s výchovou dětí. Jako soubor prvků, které společně s národní kulturou identifikují člověka, ji označuje Stavrou (2015). Podle ní má lidová kultura tu výhodu, že není omezena na geografickou hranici státu, ale reprezentuje identifikační prvek mezi příbuznými skupinami, které mohou být rozděleny velkou vzdáleností. Dítě vyrůstá v určitém místě a přizpůsobuje se kulturním prvkům typickým pro kulturní dědictví daného národa. Formuje tak svou kulturní identitu, která je odvozená od té skupiny, do které se v daném okamžiku integruje.

Nad významem tradiční lidové kultury ve výchově dětí se pozastavují i Schauerová a Maňáková (2015). V publikaci určené jako manuál pro učitele k folklorní výchově ve školách upozorňují, že tradiční lidová kultura již není součástí rodinného generačního předávání, ale je to především úkol institucionální výchovy, aby bylo předávání a uchovávání místní a regionální kultury dodržováno. Autorky nachází podpůrné body právě ve výchově, která by ve školách, včetně mateřských, měla vést děti k osvojení hodnot etických i estetických. Popisují, že se hodnoty naší tradiční lidové kultury svou bohatostí, obsahem i regionálním charakterem výchově ve školách dokonale nabízí. Navíc dětem i učitelům umožňují rozvíjet tvořivost a právě tvořivé aktivity děti baví, protože poznávají nové poznatky vlastním přičiněním a tvorbou. V neposlední řadě pak autorky odkazují na fakt, že folklor je tvořen především ve společenství a je tak jakýmsi lékem proti šířícímu se individualismu, který pohlcuje dětské kolektivy, ale zároveň neničí dětskou individualitu.

Haratyk (2013) ve svém výzkumu zkoumá regionální vzdělávání v příhraničních oblastech Polska, České republiky a Slovenska. Jedná se o speciální školní i mimoškolní aktivity, které odborně nazývá „předměty kulturní a vzdělávací povahy“. Konkrétně v Polsku pak bylo toto regionální vzdělávání oficiálně uznáno v roce 1996 pro zvlášť

důležitou roli při utváření a rozvoji regionální identity. Základem je tedy jakási kombinace regionální, národní, evropské a dokonce i globální kultury, kdy konkrétně ve školách jsou pro děti navrhovány speciální aktivity jako například čtení textů v místním jazyce. Znalosti o regionu, jeho přírodních zdrojích, památkách a historii jsou tak předávány dalším generacím a charakter regionu tak nikdy nezanikne a bude žít dál. Ač Haratyk dále zdůrazňuje, že přenos tohoto druhu znalostí se musí přesunout i mimo institucionální vyučování, je z výzkumu jasně patrné, že právě díky školním vzdělávacím okruhům jsou regionální tradice uchovávány, protože se dostávají přímo k těm nejpodstatnějším uchovávatelům tradic – k dětem.

Tatáž autorka spolu s Czerwińska-Górz o čtyři roky později zpracovaly aplikační výzkum Lidové umění a kultura v historickém a vzdělávacím kontextu (2017). Diskutují především o nutné potřebě zachovávat dědictví našich předků a zdůrazňují, že jedním ze způsobů zachování lidového umění je právě školní vzdělávání a výchova. Díky různým formám vzdělávání, které učitel využívá, je možné děti inspirativně seznámit se všemi oblastmi lidového umění a folkloru. Podotýkají, že lidové umění jako takové je sice dědictvím venkovských obyvatel, ale díky tomu, že probíhá i ve školách, umožňuje seznámit s ním i městské děti. Jak je popsáno v předchozím odstavci, v Polsku je uvedeno téma regionálního vzdělávání včetně lidové kultury v základních učebních osnovách předškolního vzdělávání. Autorky následně deklarují různé náměty k výchově v tomto duchu, např. osvojení si polských lidových tanců, výrobu typických předmětů pro lidovou kulturu tradičním způsobem, poslech lidové hudby v původní podobě nebo exkurze do institucí nabízející vzdělávací programy šité na míru dětem. V závěru dodávají, že děti jsou z programů regionálního vzdělávání nadšené, protože mohou samy aktivně tvořit a objevovat.

Ani na druhé straně světa se téma lidové kultury v předškolním vzdělávání neopomíná. Lina (2014) uvádí výzkum zaměřený na rozvoj folkloru v mateřských školách v oblasti Shaanxi v Číně. Tato oblast je typická tím, že se v ní mísí mnoho různých kmenů a ras lidí a tím i několik druhů lidové kultury. Autorka se domnívá, že rozvoje oblasti a inovace moderní kultury dosáhnou Číňané lépe, když se jejich děti učí a dědí kulturu vytvořenou jejich předchůdci. Poznává, že když se moderní civilizace v dnešní době stále více integruje, měli bychom se zavázat k povinnosti chránit lidovou kulturu našeho místa, toho, odkud každý z nás pochází. Integrací folkloru do mateřských škol se děti mohou naučit ocenit lidové umění a vytvořit si tak vlastní koncepci kulturního dědictví.

Zároveň se tak dle autorky jedná o harmonický vývoj, který kultivuje děti, aby milovaly své rodné město od dětství.

Proč by ale právě dítě mělo být nositelem lidových tradic? V čem mu folklor může pomoci? Stavrou (2015) se domnívá, že díky folkloru dítě rozvíjí svou identitu. Tradice, které zahrnují kulturní dědictví našich předků, proniknou do duše dítěte vědomě i nevědomě, utváří tak současně s dalšími vlivy identitu dítěte v jeho nezralém stadiu vývoje. Autorka též doporučuje pedagogům, aby tuto skutečnost vzali v potaz a mohli děti efektivně vést k tomu, aby našly skutečnou pravdu a znalosti prostřednictvím tradic a lidového umění. Vyzdvihuje pak především lidovou literaturu, nebo též lidovou slovesnost, která slouží dětem jako nástroj k přenosu kulturního materiálu. Zahrnuje totiž i významné kulturní rozdíly, jako jsou zvyky, tradice, náboženství, jazyk apod. Nezanedbatelnou výhodou pak je funkce lidové literatury jakožto rozvinutého vyprávění, které nejenom že pomáhá dětem utvářet kulturní identitu, ale také rozvíjí jeho mluvený jazyk. Řecká autorka pak hovoří o konkrétních příkladech realizovatelných ve školách, uvádí použití mýtů, pohádek, řeckých folklorních písní, legend nebo přísloví.

Dítě předškolního věku poznává svět prostřednictvím hraček a her, které mu usnadňují socializaci s vrstevníky. Nhi (2017) upozorňuje, že s dětskými hračkami a různými typy her se pojí i lidové tradice. Lidové hry přirozeně pronikají hluboko do života dětí, když je hrají. Hry se šíří z generace na generaci, od jednoho regionu k druhému. Stávají se tak součástí tradic a zvyků, které dítě přijímá a šíří dál. Lidové hry se navíc neobejdou bez říkanek a rýmů, které dětem pomohou si hru zapamatovat a také rozvíjet komunikaci a přátelství. Lidové hračky pak slouží dětem k zábavě, vzdělání o kultuře a historii národa a utváření dětské osobnosti.

Lidovou kulturou tedy může být opravdu široká paleta slovesných, hudebních, dramatických a tanečních projevů. Všeobecně lze tyto aktivity shrnout pod ucelený název folklor. Diplomová práce směřuje k dětem předškolního věku, proto nyní uvedu charakteristiky dětského folkloru. Janeček (2011) v něm vidí projevy nejen slovesné, hudební, dramatické a taneční, ale i pantomimické, fyzické nebo výtvarné. Dětský folklor rozděluje do dvou skupin:

1. Folklor pro děti – jde o folklor, který zpracovávají a interpretují dospělí a zprostředkovávají ho dětem. Jde především o hry, říkanky nebo tanečky, které dospělí praktikovali ve svém dětství a teď ho předávají další generaci.

2. Folklor dětí – spadají sem všechny skladby a kompozice, které vznikají v hlavách dětí a jsou používány též jen dětmi.

(Mišurcová, 1980) přiznává, že dětský folklor se nepřenáší z jedné generace dětí na druhou tak, jako kdysi, ale že do tohoto procesu velkou měrou vstupují pedagogové a rodiče, kteří se snaží o uchování a rozvíjení toho nejcennějšího, co bylo díky lidovým tradicím pro děti vytvořeno. Dospělí mohou dětem předat kladný estetický cit a pomoci jim zařadit folklor do běžného života. Jsou to také oni, kdo jim vyrobí nebo obstará lidové hračky nebo klasickou literaturu a pohádkové knihy.

Součástí dětského folkloru jsou i tradice a díky němu se mnoho dávno zapomenutých znovu obnovuje. I vláda České republiky se v Konceptci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu zavázala v letech 2016 – 2020 udržovat a obnovovat tradice regionů a obcí. Připouští také, že projevy tradiční lidové kultury jsou trvalou součástí života naší společnosti a jsou dochovány především díky rodinám, místním společenstvím a školnímu vzdělávání. Uvádí se ale i SWOT analýza současného stavu, kde právě jedna ze slabých stránek péče o lidovou kulturu je nedostatečná úroveň předávání znalostí o tradiční lidové kultuře. Doplnují, že v rámci školního vzdělávání není pěstována dostatečná úroveň seznamování dětí s regionální tradiční lidovou kulturou a jejím významem. Problém se jeví zvláště enormní ve velkých městech a místech se slabou úrovní udržování místních tradic. Jako příležitost tak vláda identifikuje možnost využít tradice a zvyky pro školní vzdělávání a umístit je do Rámcových vzdělávacích programů. Z uvedeného tedy vyplývá, že ač jsou snahy o zkvalitnění přenosu lidové kultury dětem předmětem pokusu o dosažení obecné platnosti, ne vždy a všude se je daří naplňovat.

Uplatňované lidové tradice a zvyky dítě nejlépe pozná díky bezprostřednímu setkání s nimi a využití prvků lidové kultury na živo. To se může nejlépe odehrát za využití zážitkového učení. O něm píše Hanuš a Chytilová (2009) a definují ho jako prožitek nebo zážitek vyvolaný na základě uváděných situací, nejčastěji formou hry. Prožitek je dle autorů něco neopakovatelného, jedinečného a komplexně naplňujícího, že svým obsahem člověka naplní a dá mu pocity, které se mu hluboko vryjí do duše. Stejně jako kultura, která kultivuje ducha v každém věku. Ať už ji dítě aktivně provozuje nebo pasivně přijímá, vždy naplňuje jeho život smyslem a cílem, které mu dávají pozitivní emoční náboj. Zážitkové učení je jedním z principů výchovy v mateřské škole, zda se opravdu využívá i ve spojení s využíváním prvků lidové kultury popíše v kapitole 5.4.

Obsahem této kapitoly bylo poukázat na významný prvek lidové kultury při výchově dětí. Citovaní autoři se shodují, že význam využití prvků lidové kultury je pro děti v předškolním vzdělávání podstatný, zvláště proto, že děti jsou naše budoucnost a skrze ně můžeme zachovat památky našich předků. Dětem se tradiční lidová kultura podává formou her, hraček a zážitků, které obohacují jejich život a díky znalostem o regionu, ve kterém žijí, lépe přilnou k přirozenému prostředí a sociální skupině, které ovlivňuje jejich budoucí život.

1.4 Vliv lidové kultury na děti předškolního věku

V předchozí kapitole jsem nastínila folklorní komunity a místa, kde se děti od narození mohou setkávat s projevy lidové kultury. Zajímalo mne, zda je to pro ně tradiční lidová kultura vhodná anebo je zbytečně omezuje v rozvoji pro budoucnost. Na následujících řádcích se pokusím objasnit přenos lidové kultury na děti v určitých prvcích a také, jak konkrétně se dají využít.

Dětské folklorní zájmy a metody sběru dat o dětském folkloru řeší Sutton-Smith (2016). Mezi techniky výzkumu řadí zápis vzpomínek, rozhovory a analýzy deníků, průzkumy, dotazníky, pozorování a experimenty. Jimi pak zjišťuje především, jak si děti hrají a jaké shromažďují prvky folkloru – rýmy, vtipy, hádanky a hry. Děti jsou díky své fantazii skvělými vypravěči, takže díky jejich vyprávění mohou být zaznamenány příběhy a legendy, škádlivé písně a žertovné básně. Naráží však i na kontroverzní detaily, které se v dětském folkloru objevují. Jsou jimi tajemné a vesměs protikladné tradice dětí, objevují se zde prvky rasismu, krutosti a obsedantních témat. Otázkou ve zkoumání tedy zůstává, zda je i přesto vliv tradiční lidové kultury na děti pozitivní a přináší jim kulturně bohatý život.

Soley a Spelke (2016) prováděli výzkum na kulturní znalosti a účinky hudby na děti. Autoři vidí propojení mezi znalostmi sdílenými v komunitě a hudební preferencí dětí. Ze závěrů vyplývá, že děti jsou ovlivněny kulturními znalostmi, které jim komunita a blízké okolí poskytlo a také znalostí konkrétních písní. Je uvedeno, že sdílené kulturní znalosti jsou vodítkem ke členství v sociálních skupinách, tedy předurčují k dalšímu komunitnímu i kulturnímu rozvoji. Tradiční písně a básně se děti nejpravděpodobněji učí ve společenstvích a skupinách lidí, se kterými jsou propojeny. Výsledky výzkumu z prostředí USA se dají aplikovat i na české poměry. Tichá (2014) uvádí, že konkrétně lidové písně jsou vhodným zdrojem pro pěvecké činnosti v mateřské škole. Obsahově jsou

totiž velmi široké, zpívá se v nich o všech výchovně vzdělávacích tématech a odkazují na příklady dobré praxe. Lidové písně jsou plné veršů o ročních obdobích, vztahu k přírodě a ve velké míře reflektují i mezilidské vztahy. Děti si z nich dle autorky odnáší moudrost zaznamenanou předky a minulými generacemi a obohacují životy dětí o další poznatky a zkušenosti. Lidové písně tedy nejvíce podporují dětskou obrazotvornost a zároveň napomáhají sociálnímu začlenění. Pro děti jsou velmi vhodné díky jednoduchému rytmu a tempu a textem jsou dětem velmi blízké. Navíc jim kromě poznatků o přírodě či vztazích ukážou i kulturní zvyklosti naší krajiny a národa. Lidové písně se dětem tradičně zpívají již od narození a není tedy pochyb, že v každém člověku zasely alespoň semínko úcty a tolerance k zachování a dalšímu předávání tohoto nehmotného kulturního materiálu.

Ač jsou lidové písně součástí tradiční lidové kultury, nejsou často zcela brány jako její součást, jako něco více folklornějšího. Zemská (2008) se proto zabývala přímo vlivem folkloru na děti předškolního věku na Slovácku. Z jejího výzkumu vyplývá, že se děti v prostředí mateřské školy s folklorem příliš neseťkávají. Ani děti ani samotné učitelky nevnímají didaktické činnosti v mateřské škole za esenciálně folklorní. Na děti mají největší vliv rodiče, a proto se od nich a prarodičů dozvídají nejvíce o tradicích regionu. Folklor tedy v závěru ovlivní především ty děti, jejichž rodiče jim položí základy k budování tradic a zvyků. Mateřská škola děti ovlivňuje dle klasických norem, a pokud se v ní děti setkají s folklorem a lidovou kulturou, jde spíše o běžně používané tradice bez původního významu, než o ty ryze lidové.

Pojem využívání není možné dle odborné literatury korektně určit, proto pro účely této práce budu pracovat s vlastní definicí tohoto pojmu. Využíváním bude myšlena především schopnost aktivně pracovat s následně vymezenými prvky a jejich začlenění do běžných činností v didaktickém výchovně vzdělávacím procesu. Konkrétně mne v této práci bude zajímat využívání prvků lidové kultury. Ty jsem definovala v kapitole 1.1 a pro ucelené definice konkrétních prvků budu používat rozdělení dle Schauerové a Maňákové (2015, str. 7). Ty dělí lidovou kulturu na hmotnou a nehmotnou. Prvky hmotné kultury jsou dle autorek *způsob obživy, stravu, stavitelství, oděv, dopravu, řemeslo i výtvarný projev*. Nehmotnými prvky autorky označují *hudbu, tanec, obyčeje a obřady, lidovou víru i lidové divadlo*. Nyní se u každého prvku zastavím a popíšu jej podrobněji.

Lidový způsob **stravování** je dle Úlehlová-Tilschová (2011) víceméně ekologické stravování s maximálním využitím surovin, které si lidé žijící na určitém místě připravují z lokálních surovin, které jsou běžnou součástí přírody, která je obklopuje. V prostředí

mateřské školy se tak tato lidová strava dá dětem představit pomocí přípravy jednoduchých regionálních pokrmů a pochutin, které jsou často v receptářích rodin po generace. Využit se dá i možnosti exkurze na obecní statky a nahlédnutí do procesu zpracování plodin i chov zvířat, což prožitkovou formou dětem zprostředkuje místní tradiční potravinářský průmysl.

Lidovou **architekturu** definuje Vařeka a Frolec (2007) jako soubor stavebních projevů vytvořených lidovými staviteli podle představ, potřeb a tradic lidu se zjevným estetickým záměrem. Toto stavitelství je inspirováno společenskými a kulturními poměry příslušných sociálních skupin a proto je běžné využívání ekologicky nezávadného přírodního stavebního materiálu, který je dostupný v místních lokalitách. Děti ze Slovácka a Valašska se s těmito lidovými příbytky mohou setkat v regionálních skanzenech, ale též přímo v místě bydliště. Didakticky tak lze s tímto prvkem pracovat třeba formou exkurze. Domy bývají též zdobeny lidovými motivy a ornamenty, které mu dodají estetickou hodnotu. Pracovat se s nimi dá v mateřské škole na mnoho různých výtvarných způsobů.

Lidový **oděv** neboli kroj je jako oblečení typickým projevem folkloru. Byl vyráběn doma z jednoduchých materiálů a zdoben lokálními prvky, které charakterizovaly příslušnost k dané obci či regionu (Staňková, 1967). Do dnešních dob se udržuje tradice nošení kroje na mnoha místech po celé republice a v mnoha mateřských školách jej využívají také k četným vystoupením. V mateřské škole se tedy mohou děti seznámit s lidovým oděvem buď teoretickou cestou pomocí obrázků z místních publikací, či praktickou s využitím vlastních, či školních krojů. Nabízí se též možnost opět využít zážitkové učení a do mateřské školy pozvat folklorní soubor, rodiče, kteří mají doma kroj, nebo s dětmi navštívit hody či jinou folklorní slavnost.

Lidový **výtvarný projev** je pojem, do kterého bychom mohli zařadit výtvarnou část lidového umění, tedy již výše popsané stavitelství a odívání. Dále zde mohou patřit různé výtvarné techniky, kterými lidé dříve zdobili své oděvy či domy, ale také **řemesla**. Jedním z mnoha příkladů lidového výtvarného projevu je práce s ornamenty, která se dodnes využívá v obci Šardice na Kyjovsku (Kadlečková, 2017). Starší obyvatelky, zvané malérečky, zdobí speciální směsí písku a mouky chodníky a silnice po celé vesnici. Činí tak před velkými událostmi, typicky před hody nebo něčí svatbou, zdobí se ale i před velkými církevními svátky. Tyto malérečky si musí vychovávat své nástupkyně, a tak mohou začínat i malé holčičky, kterým smysl tradice v budoucnu nebude lhostejný. Na přípravu této směsi stačí mouka a jemný písek, který se smíchá v míse a poté se nabere do

hrsti a opatrně nanáší na zem. Děti v mateřské škole takto mohou vyzdobit chodník před školou nebo na zahradě, co neroz fouká poté vítr, zamete školník, práce je tedy ekologická.

Lidová **hudba** a písně jsou svými náměty, hudební formou i rytmickou a melodickou obtížností velmi vhodné pro děti v mateřské škole. Jednak mají jednoduchý rytmus, ale především snadno zapamatovatelnou melodii (Lišková, 2006). Lidové písně jsou obsaženy v každém zpěvníku určeném pro práci s malými dětmi, hlavně jsou ale předávány z generace na generaci a vžily se tak do povědomí každého člověka. Samotné lidové písně pak jsou pro zpěv v mateřské škole velmi vhodné díky tónině, v jaké jsou písně zaznamenány. Dětský hlas má zatím omezený hlasový rozptyl a není pro něj možné vyzpívat všechny melodie. Lidové písně tak jsou svou jednoduchostí vhodné i pro nejmenší děti. Mišurcová (1980) pak přidává, že již v 80. letech minulého století byly do didaktických osnov mateřských škol přidávány lidové písně, pohybové hry a hry se zpěvem. Znály je tak již tehdejší děti, ze kterých nyní vyrostly učitelky a učitelé a mohou tak navázat na vlastní vědomosti získané za svého mládí.

Lidový **tanec** tančili dle Brettschneiderové a Kubecové (2018) lidé na venkově pro vlastní potěšení. Od něj by se měly odvíjet všechny hudebně pohybové aktivity dětí v předškolním vzdělávání. Dítě rozvíjí nejen estetické cítění, ale využívá i vlastní tvořivost a osvojuje si tradiční pohybové projevy a tance charakterizující jeho region. Na Slovácku i Valašsku jsou folklorní lidové tance jiné, v mateřské škole se ale využívají hlavně takové, které jsou svou technikou pro děti zvládnutelné. Polka i valčík by mohly být pro děti příliš složité, ale dětské kolové tance či mazurka jsou součástí hudební výchovy v nejedné mateřské škole. Tančit se může buď párový tanec, nebo kolový, pro velké skupiny dětí se využívají především ty, které motoricky zvládnou i menší děti, např. choreografie k písni Čížečku, čížečku.

Lidové **obyčeje a obřady** jsou v životě člověka nezastupitelným pojmem. Dítě se s oslavami a zvyky setkává již v mateřské škole a je důležité usnadnit mu proces porozumění a přijetí těchto rituálů. Díky různým hrám a činnostem, které jsou zařazovány učitelkami, se děti seznámí s filozofií svátků a tradic a díky jejich každoročnímu opakování i prohloubit orientaci v čase. Oslavy a rituály totiž spojují naši společnost a dítě se díky nim stane jejím rovnoprávným členem (Kupcová, Nádvorníková, Růžičková, Svobodová a Vondrušková, 2016). V mateřské škole jsou navíc tradiční slavnosti doplňovány o hry, pohyb a legraci. Děti dle Mlčochové (2012) přirozeně znají mnoho svátků, berou je jako

samozřejmost, ale už méně ví o kontextu a důvodu jejich slavení. To se právě mohou hravou formou dozvědět v mateřské škole.

Lidová **víra** a zbožnost jsou též součástí lidové kultury. S nimi ovšem jde ruku v ruce pohanství, mezi nímž a vírou je často v lidové kultuře tenká hranice. Obě staví na úctě, stálosti, spontaneitě a zakotvenosti v řádu. V praktickém životě se lidová víra nejvíce projeví v oslavách Vánoc a Velikonoc, pohanství zas v ryze regionálních tradicích, jako je vynášení Morany nebo pálení čarodějnic, jejich prolnutí pak lze shledat např. v tradici Jízdy králů (Janát, 1998). Všechny jmenované aktivity patří k typickým činnostem, kterým se v mateřské škole učitelky s dětmi věnují. Zůstává tedy otázkou, zda tradice pojmu učitelky více křesťansky, nebo pohansky.

Lidové **divadlo** řadí Toncrová (2000) do kategorie lidové slovesnosti a definuje ho jako využití folklorních projevů a jejich ztvárnění na základě práce s dramatickými prvky. Okruh lidových her a divadelních vystoupení je široký, čítá jednoduché dětské hry a výstupy i náročné zpracování dramát a divadelních inscenací. Tento prvek lidové kultury lze v mateřské škole využívat ke ztvárnění různých tradic a svátků a zpracování typických místních obyčejů. K divadelnímu zpracování ale lze též zařadit využívání různých her. Ty tradiční lidové jsou zaznamenávány po staletí do sborníků a díky lidské přirozenosti, kterou skrze dramatický způsob zpracovávají, jsou stále dětem blízké a jsou důkazem, že mohou přetrvávat stovky let a i v moderní době jsou ožívovány a baví děti (Sutton-Smith, 2016).

Obsahem první kapitoly bylo seznámení čtenáře s pojmy lidová kultura a folklor. Jedná se o příbuzné pojmy, jež vyjadřují lidové projevy, zvyky a tradice lidí předávaných z generace na generaci. Toto předávání funguje nejen v rodinách, ale i komunitách folklorních souborů, vesnic, organizací zabývajících se lidovou kulturou, ale i díky mateřské škole. Děti se zde seznamují s hmotnými i nehmotnými prvky lidové kultury, jako jsou hudba, tanec, oděv, ale i slavnosti nebo divadlo. Celkový vliv lidové kultury na děti pak posuzují mnozí autoři, kteří se však shodují na pozitivním příkladu a kladném ovlivňování nejmladších nejčastěji skrze lidové písně a hry.

2 LIDOVÁ KULTURA NA SLOVÁCKU A VALAŠSKU

V minulé kapitole jsem definovala pojmy lidová kultura a folklor, o kterých je celá tato diplomová práce. Dále jsem se zabývala analýzou výzkumů a zpráv zohledňující vliv tradiční lidové kultury na děti předškolního věku a jejich rozvoj v rámci komunity. Nyní bych se ráda zaměřila na konkrétní prvky lidové kultury v regionech Slovácka a Valašska, o kterých budu v empirické části vést výzkum, více viz kapitola 5.2.

2.1 Lidová kultura na Slovácku

Etnograficky se jedná o region opravdu široký. Popisují to třeba Patočka a Heřmanová (2008), kteří uvádí, že se o etnografické, či jiným slovem kulturní, vymezení Slovácka zajímalo mnoho autorů a tedy existuje mnoho různých náhledů na hranice regionu. Rámcově lze konstatovat, že Slovácko se rozkládá od Břeclavi až po Uherský Brod. Identifikovat se v něm dá několik vnitřních subregionů, které mají sice stejné základy lidové kultury, ale v detailech odlišné projevy. Patočka s Heřmanovou zmiňují, že Slovácko sousedí s regiony Valašsko a Haná a za přechodné oblasti označují Hanácké Slovácko a Luhačovické Zálesí. Ovšem pro účely této diplomové práce obě zmíněné oblasti budu zahrnovat do Slovácka. Obdobně jako jiné regiony, i Slovácko navazuje na dlouhou tradici zvyků a tradic, které v těchto zeměpisných končinách vznikly a byly udržovány po mnoho let. Neodmyslitelně tak ke Slovácku patří například Jízda králů, což je tradice dlouhá stovky let, která se pro svou originalitu a osobitou povahu dostala až na Seznam nehmotného kulturního dědictví UNESCO.



Obrázek 1: Mapa Slovácka v etnografickém vymezení (Region Slovácko, 2014)

Vymezení oblasti Slovácka ale není jednoduché a jednoznačné. Rozdělit jej totiž lze hned z několika různých pohledů a s přihlédnutím k různým kritériím. Bureš (2014) se pokusil Slovácko vymežit na základě jednoznačných prvků jeho lidové kultury i regionálních specifik. Vyznačení dle etnografických charakteristik je stěžejní i pro tuto diplomovou práci, jelikož se de facto opírá o jevy lidové kultury a regionální diferenciaci v kulturním prostředí.

Dále Bureš rozlišuje Slovácko dle typického lidového oděvu – kroje. Ten, ač se často liší vesnici od vesnice, má vesměs stejné prvky, které jsou pro Slovácko charakteristické. Kroj slovácký je pak výjimečný tím, že se jeho podoba zachovala až do 20. století a může tak podat svědectví nejen o stylu oblékání v regionu, ale také o hospodářských poměrech obyvatelstva. Kroj na Slovácku je stále udržovanou součástí lidových obřadů a zvyků a tak určujícím prvkem lidové kultury vůbec.

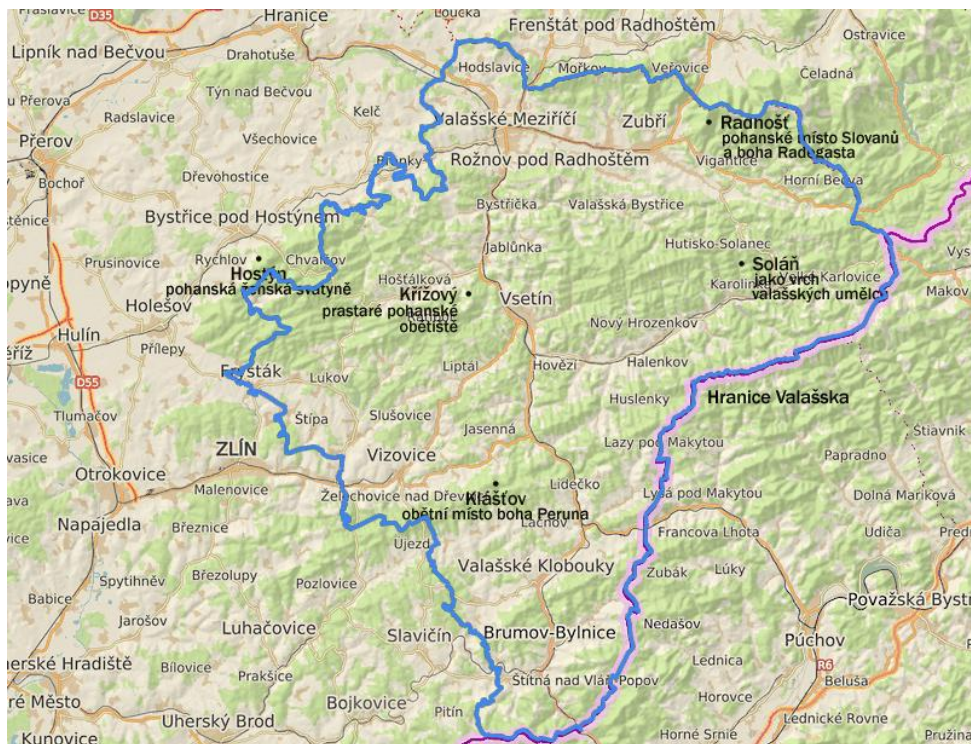
K lidové kultuře patří neodmyslitelně i taneční a hudební projevy, proto Bureš dále vymezuje Slovácko dle slováckého tance. Toto členění je podstatně obtížnější, protože na rozdíl od druhého zkoumaného regionu Valašsko, kde jsou valašské tance po celém regionu stejné, je na Slovácku mnoho různých podob slováckého tance. Komplexně se dá říci, že co obec, to specifický tanec. Významnou součástí taneční lidové kultury je na Slovácku mužský skočný tanec verbuňk, který byl zapsán na seznam nemotného dědictví UNESCO v roce 2005.

Lidové tradice na Slovácku jsou každoročně udržovány a znovu uskutečňovány. Jsou cílem mnoha nadšenců folkloru i turistů a podávají komplexní obraz o folkloru na dnešním Slovácku. Patří k nim již zmíněná Jízda králů, krojované hody, ale také slavnost Zarážení hory, Otevřené sklepy, slavnosti vína, Slovácký rok, fašanky či folklorní festivaly (Region Slovácko, 2014). Slovácko je krajem mnoha perspektiv a různorodých projevů, z výše uvedeného ale vyplývá, že folklor stále patří na přední příčky na pomyslné stupnici aktivity lidí v tomto regionu, a díky nim a zainteresovaným skupinám obyvatelstva může být stále realizován.

2.2 Lidová kultura na Valašsku

Region Valašsko je v povědomí lidí zapsán jako jeden z nejvýchodnějších regionů v České republice. Štika (1973), který je odborníkem na Valašsko, vydal publikaci, ve které etnograficky vymezuje region. Pomyslné hranice se na západě vinou od obce Rusava přes Hostýnské vrchy na severu. Od jihu po východ je region omezen hranicí se Slovenskou

republikou. Zeměpisné vymezení regionu neexistuje v přesně daném rozměru, protože každý autor má na pojem Valašsko jiný názor a také obyvatelé jednotlivých vesnic se mohou s tímto regionem identifikovat, ač jejich vesnice třeba přímo pod Valašsko nespadá.



Obrázek 2: Mapa Valašska (Mišun, 2020)

Lidová kultura přežívá díky činnosti folklorních souborů a přírodních muzeí i na Valašsku (Mazáčová, 2011). Dle autorky jsou prvky tradiční lidové kultury patrné na mnoha místech a díky četným událostem. Uvádí např. lidovou architekturu, která má na Valašsku podobu jednoduše stavěných dřevěných obydlí, které můžeme vidět třeba ve Valašském muzeu v přírodě nebo díky zachovaným fojtstvím, což jsou původní velkolepé obecní stavby tohoto regionu. Součástí valašské krajiny bývají i dřevěné kostely a další dochované sakrální stavby v mnoha obcích i městech.

Pro lidovou kulturu jsou typické tance a písně, které na Valašsku doprovází život místních obyvatel. Doprovázeny pak jsou lidovou muzikou s dominantními dudy a smyčcovými nástroji (Mazáčová, 2011). Tance se obdobně jako na Slovákku tančí v páru nebo sólově, pro muže je typický ozdemkářský tanec, společně s ženou pak po celém regionu vládnu tzv. točené a gulané. Vidět tyto lidové hudební projevy není tak běžné jako Slovákku, kde jsou pořádány hody. Valašsku vévodí slavnosti či lidové obyčeje konané k církevním svátkům (Masopust, Advent) či folklorní festivaly pořádané folklorními soubory nebo přidruženými organizacemi.

3 KURIKULÁRNÍ DOKUMENTY

V následující kapitole chci definovat Rámcový a Školní vzdělávací program s ohledem na začlenění prvků lidové kultury do oficiálních školních dokumentů.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, pro který budu dále užívat zkratku RVP PV, je oficiální státní kurikulární dokument (Průcha a Kořátková, 2013). Tvoří obecně závazný rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů. Je zařazen Národním programem pro rozvoj vzdělávání v České republice, tedy Bílou knihou a řídí se dle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Jedná se tedy o závazný dokument, který vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro předškolní vzdělávání. RVP PV stanovuje především konkrétní cíle a formy vzdělávání, také délku a povinný obsah. Jsou v něm též uvedeny podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a instrukce k materiálnímu, personálnímu a organizačnímu zabezpečení. Představuje tak komplexní rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů, ale i pro vlastní činnost učitelů v mateřské škole.

RVP PV je tvořen předními odborníky na problematiku práce s předškolními dětmi (RVP PV, 2018). Ti do něj promítli hlavní principy, které musí po odborné stránce kurikulární reformy splňovat. Jsou zde nastíněna specifika dětí předškolního věku, důraz je kladen na umožnění rozvoje individuálních možností a potřeb každého jednotlivého dítěte, také se definuje kvalita předškolního vzdělávání z hlediska cílů vzdělávání, podmínek, obsahu i výsledků. Důležitý je také prostor pro rozvoj různých programů a koncepcí a v neposlední řadě též oficiální dokument myslí i na rozmanité formy a metody vzdělávání, které se snaží přizpůsobovat konkrétním místním a regionálním podmínkám, možnostem a potřebám. Právě u posledního zmíněného bodu se zastavím a pokusím se odhalit, zda jsou regionální zvyky a tradiční lidová kultura připojeny do tohoto dokumentu.

Rámcový vzdělávací program vymezuje vzdělávací oblasti, které by měly dětem pomoci zachovat celistvost jejich osobnosti, ale zároveň jim napomoci k integraci do životního i sociálního prostředí. Oblasti by měly zahrnovat pojetí biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální. Proto jsou oblasti nazvány následovně:

1. Dítě a jeho tělo
2. Dítě a jeho psychika
3. Dítě a ten druhý

4. Dítě a společnost

5. Dítě a svět

Jednotlivé oblasti se vzájemně prolínají, je tedy možné, že se vzdělávací nabídka z jednotlivých oblastí může duplikovat. První oblast Dítě a jeho tělo je zaměřena především na rozvoj biologické a vývojové stránky dítěte. Snaží se definovanými cíli a předloženou nabídkou podpořit tělesnou zdatnost a pohybovou kulturu dítěte společně s rozvojem zdravých životních návyků. Explicitně zde nejsou uvedeny činnosti související s tradiční lidovou kulturou, nicméně jak již bylo dříve uvedeno, RVP PV slouží jako jistý návod učitelům, kteří si z obecných charakteristik vyberou ty, které budou konkrétně upravenou vzdělávací nabídkou rozvíjet. Proto například bod hudební a hudebně pohybové hry jistě půjde zaevidovat do místních a regionální tradic s využitím lidových tanců.

Oblast Dítě a jeho psychika se odvíjí od podpory psychosociálního vývoje dětí, rozvoj intelektu, řeči a jazyka, podpory sebepojetí a vyjádření kreativity. Oblast je rozdělena do tří podoblastí a každá nepřímo souvisí se světem folkloru a lidové kultury. V první podoblasti Jazyk a řeč mají děti rozvíjet mluvený projev a formy jazyka. Je fakt, že v každém kraji či regionu naší republiky se mluví nářečím a místním dialektem. Děti se s ním setkávají buď již v nukleární rodině, nebo od svých prarodičů či při kontaktu s místní komunitou. Důvodem, proč dialekty stále zůstávají a nevymizely, je jejich každodenní používání lidmi. V mateřské škole jako institucionálním zařízení by se nářečím mluvit nemělo, nicméně písničky, básničky či dramatické scénky v místním jazyce mohou být vedeny. Děti se tak dozívají více o kulturní gramotnosti rodného kraje. V druhé podoblasti Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace děti posilují přirozenou zvědavost a podporují tvořivost a radost ze hry. Námětů pro lidové hry je nespočet, a hlavně jsou všechny výborně uplatnitelné v předškolním vzdělávání, protože k nim mají děti přirozeně blízko. Navazují na témata jim blízká a podporují již zmíněnou fantazii a tvořivost. Navíc se opírají i o rozvoj citových vztahů, sebeovládání a schopnosti řízení chování a ovlivňování chování, čímž korespondují s poslední podoblastí s názvem Sebepojetí, city a vůle.

V pořadí třetí oblast Dítě a ten druhý mluví o podpoře přirozených vztahů dítěte k dospělému i ke svým vrstevníkům. Nedá se přesně určit, zda aktivity a vzdělávací nabídka této oblasti budou následovat tradice lidové kultury. Ovšem jak již bylo uvedeno dříve, je na každé učitelce, jaké konkrétní činnosti zvolí, tedy i zde je místo pro společenské hry a aktivity, vytvoření komunitního prostředí.

Následují dvě poslední oblasti, které explicitně souvisí s lidovou kulturou a předáváním tradic a zvyků. První z nich je čtvrtá oblast Dítě a společnost. Jak již z názvu vyplývá, jde o úmysl integrovat dítě do sociální a kulturní vrstvy a rozvinout u něj potřebné dovednosti a návyky k plnohodnotnému začlenění se do společnosti. Pokud dítě vyrůstá v komunitě stejně smýšlejících lidí, je pro něj uznávání a dodržování lidových tradic automatickou záležitostí. Ostatním dětem se tyto zvyklosti začínají předávat v zájmových, ale i vzdělávacích institucích. Konkrétně RVP PV mateřským školám naznačuje, že se mají zaměřit na rozvoj základních kulturně společenských postojů a měly by seznamovat děti se světem kultury a umění kolem nich. Děti tak mohou získat pozitivní vztah k udržování lidové kultury a samozřejmě nejen jí.

Pátou oblastí a poslední oblastí je Dítě a svět, která se snaží dostat do povědomí dětí zájem o okolní svět a jeho dění, vytvořit elementární základy z environmentální oblasti a ochraně životního prostředí. Pro záměr přenosu lidové kultury je důležitý především vzdělávací cíl poznání jiných kultur, na který lze navázat poznatky z regionálních zvyklostí svých i okolních. Navíc jde zde uvedeno seznamování dětí s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytvářet k němu pozitivní vztah. Opět proto chci navázat na úlohy a funkce komunity, ve které dítě vyrůstá a která ho ovlivňuje po celý další život.

Na Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání navazují školní vzdělávací programy jednotlivých mateřských škol, ve kterých jsou veškeré výše popsané cíle a vzdělávací nabídky konkrétně rozepsány s ohledem na krajové a regionální zvyklosti. Školní vzdělávací program (zkráceně ŠVP) je jedním z nejdůležitějších dokumentů mateřské školy a jeho obsahovou analýzu z vybraných mateřských škol představím v kapitole 5.1. Obecně má ale charakter kurikulárního dokumentu vypracovávaného zaměstnanci každé jednotlivé školy, musí odkazovat na náležitosti dané v RVP PV a pro danou školu je závazný. Na něj pak v jednotlivých třídách mateřské školy navazují třídní vzdělávací programy, které sestavují učitelky pro konkrétní skupinu dětí ve třídě a do něhož jsou implementovány konkrétní aktivity a činnosti, kterým se s dětmi budou v průběhu roku věnovat.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

4.1 Výzkumný problém

Formulace výzkumného problému by měla odrážet něco, co se odehrává v sociální realitě a je svým způsobem problematické (Švaříček & Šed'ová, 2014). Je dobré jej zaostřit na konkrétní skupinu a dává tak čtenáři jasnou zprávu o tom, co bylo výzkumníkovým prvotním impulsem pro bádání. V předkládané diplomové práci se zaměřuji na výskyt prvků lidové kultury v kurikulárních dokumentech mateřských škol ve dvou záměrně vybraných regionech a také na konkrétní způsoby práce s nimi v rámci vyučovacího procesu mezi učiteli a dětmi. Těmito prvky lidové kultury se rozumí pojmy, které jsou specifikovány v kapitole 1.4. Jsou to lidové stravování, oděv, tanec, hudba, výtvarný projev, ale i víra a obyčeje a obřady. Výzkumné šetření je orientováno kvalitativně.

4.2 Výzkumný cíl

Dle Švaříčka a Šed'ové (2014, s. 62) je na začátku výzkumu důležité, aby si výzkumník stanovil své cíle, které mají být v souladu se specifícností zkoumané skupiny. Především si pak má výzkumník položit otázku, „ve vztahu ke komu jsou naše cíle relevantní, kdo je s námi bude sdílet a koho budou zajímat.“

Hlavním cílem výzkumného šetření je zjistit, jaké prvky lidové kultury se objevují ve školních vzdělávacích programech vybraných mateřských škol na Slovácku a Valašsku a zda v nich jsou explicitně uvedeny. Na tento cíl navazují dílčí výzkumné cíle, a to porovnat práci, obsah a využití prvků lidové kultury objevujících se ve školních vzdělávacích programech mateřských škol na Slovácku a Valašsku. Rozumí se tím především komparace konkrétního využívání prvků lidové kultury uvedených ve školních vzdělávacích programech vybraných mateřských škol. Dále mne bude zajímat, jaké prvky tradiční lidové kultury využívají učitelé ve vybraných mateřských školách a jak je didakticky zpracovali. Současně chci také zjistit, zda se jedná o prvky lidové kultury, které jsou typické v daném regionu, nebo se prolínají napříč oběma regiony.

4.3 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky pomáhají zaměřit výzkum tak, aby přinesl kýžené výsledky v souladu se stanovenými cíli (Švaříček & Šed'ová, 2014). Po definování výzkumného cíle jsem na jeho základě sestavila výzkumné otázky.

Hlavní výzkumná otázka VO zní: Jak jsou prvky lidové kultury zastoupeny ve školních vzdělávacích programech ve vybraných mateřských školách na Slovácku a Valašsku?

Na tuto hlavní výzkumnou otázku navazují dílčí výzkumné otázky:

VO1: V jakém rozsahu jsou zastoupeny prvky lidové kultury ve školních vzdělávacích programech vybraných mateřských škol?

VO2: Kde konkrétně je o prvcích lidové kultury zmínka ve školních vzdělávacích programech vybraných mateřských škol?

VO3: Co vedlo pedagogické pracovníky vybraných mateřských škol na Slovácku a Valašsku k zařazení prvků lidové kultury do školních vzdělávacích programů mateřských škol?

VO4: Jak jsou prvky lidové kultury ve vybraných mateřských školách didakticky zpracovány?

4.4 Výzkumné metody a nástroje

S ohledem na charakter výzkumného šetření, které se zaměřuje na lidovou kulturu a folklor a jeho využití v mateřských školách, byl zvolen typ kvalitativního výzkumného šetření. Ten je vhodné použít zejména v situacích, kdy jsou zkoumány jevy a problémy v přirozeném prostředí účastníků a reprezentují tak chápání a prožívání lidí v jejich sociální realitě (Švaříček & Šed'ová, 2014).

Pro zodpovězení výzkumných otázek byly zvoleny dvě výzkumné metody. První metodou je obsahová analýza, která je zaměřená na vyhodnocení a interpretaci obsahu textu (Gavora, 2015). Vychází především z hlubšího prostudování a pochopení textu a využívá se k rozborům psaných dokumentů nejen v pedagogickém výzkumu. Pomocí ní tedy budu analyzovat školní vzdělávací programy vybraných mateřských škol (viz kapitola 4.8). Ve školních vzdělávacích programech mne budou zajímat jednotlivé prvky lidové kultury, k nimž budu přiřazovat kódy stanovené na základě teoretických východisek, viz kapitola 4.6.

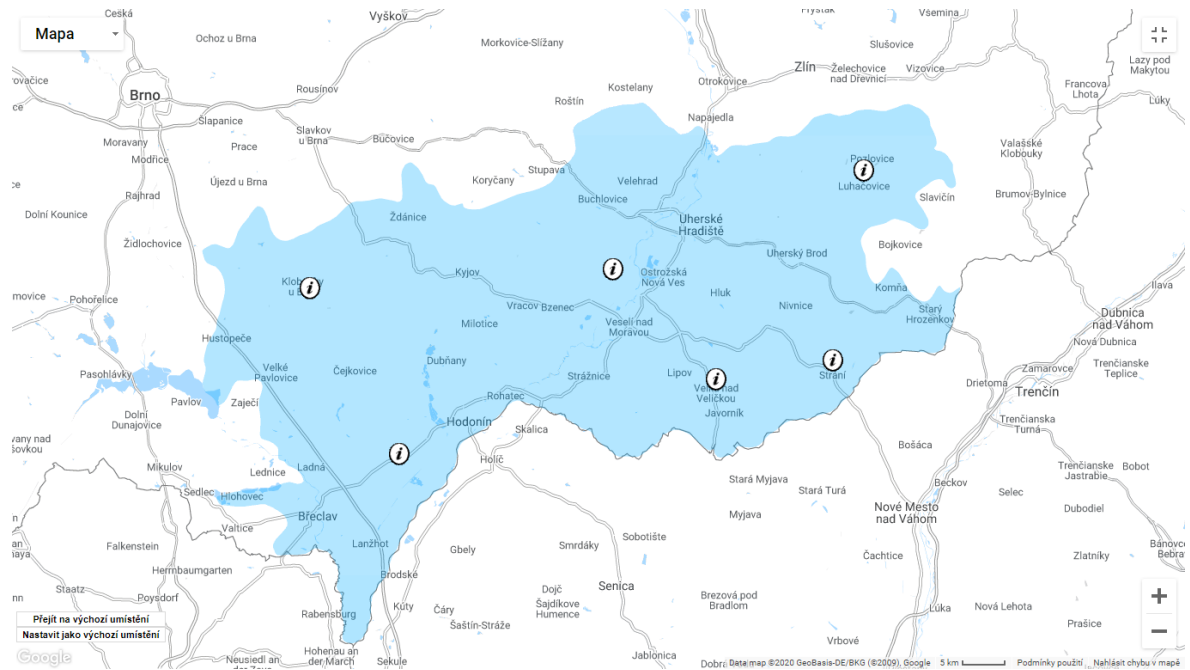
Druhou metodou použitou v tomto výzkumu je polostrukturované interview. Jedná se o typ hloubkového rozhovoru, kdy má badatel předem připravené sady otázek, ale v závislosti na účastnících rozhovoru se může dále doptávat a není svázán jejich pořadím (Švaříček & Šed'ová, 2014). V mém případě mi obsahová analýza umožňuje proniknout do

školních vzdělávacích programů jednotlivých škol a určit z nich ty, které se pro účely mého výzkumu nejvíce hodí, a dále mi polostrukturované interview s otevřenými otázkami přidá hlubší vhled do práce s prvky lidové kultury ve vybraných mateřských školách. Otázky do interview jsem tvořila na základě obsahové analýzy a jejich konečná podoba je uvedena v Příloze č. 1. Interview jsem pořizovala s ředitelkami a učitelkami mateřských škol, které dále definuji v kapitole 4.5. Tuto výzkumnou metodu jsem zvolila z důvodu její vhodnosti vzhledem ke specifikům mého výzkumného šetření a možnosti práce s otevřenými otázkami. Ty jsou výhodné zvláště proto, že mi umožňují při nekompletní odpovědi otázku přeformulovat, položit dodatečnou otázku nebo požádat o vysvětlení. Určujícím pro mne byla především osobní komunikace s participantkami¹ a doptání se na detaily a náležitosti, které mne zaujaly při analýze školního vzdělávacího programu jejich mateřské školy.

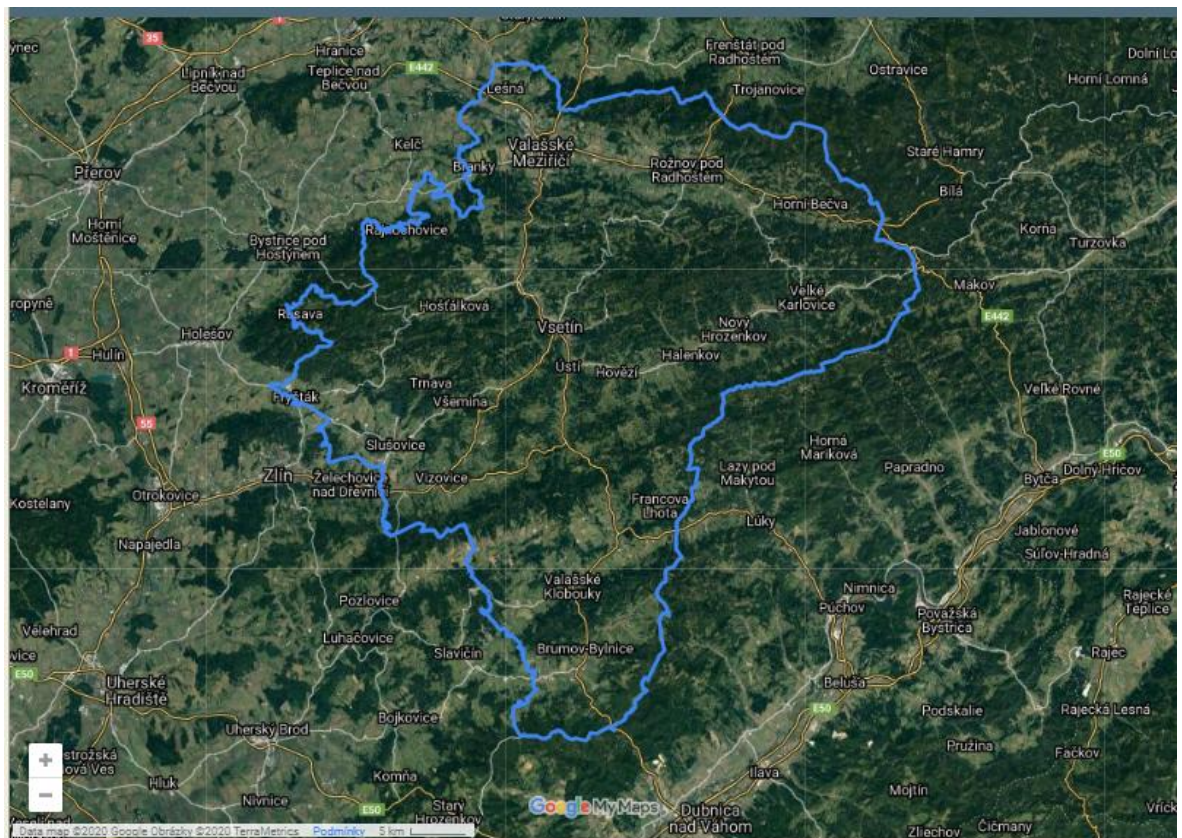
4.5 Charakteristika výzkumného vzorku

Do výzkumného souboru bylo zařazeno 50 mateřských škol. Kritériem k jejich zařazení bylo jejich umístění, všechny se musí nacházet ve Zlínském kraji. Nejprve jsem dle Rejstříku škol a školských zařízení vymezila okruh mateřských škol spadajících do Zlínského kraje, kterých bylo v době psaní diplomové práce 319. Dále jsem na základě dvou map (viz obrázky 3 a 4) vymezila oblasti Slovácka a Valašska. Pro oblast Slovácka jsem pracovala s mapou, kterou v rámci své diplomové práce vytvořil Bureš (2014). Slovácko jako etnografický region vyčlenil dle různých specifik, které jsem více rozváděla v teoretické části (viz kapitola 2.1). Mateřských škol je v tomto regionu 89. K vymezení hranic Valašska jsem pracovala s mapou sestavenou na základě knihy od etnografa Františka Bartoše z roku 1886, která se nejvíce opírá o rozčlenění regionu dle dialektu. Valašsko dle této mapy čítá 103 mateřských škol. Oba regiony leží vedle sebe na jihovýchodě České republiky a vzájemně se neprolínají, nicméně tím, že jsou sousední, se mohou na hranici regionů prvky lidové kultury prolínat. Z každého regionu jsem poté vybrala 25 mateřských škol formou náhodného pravděpodobnostního výběru, který se dle Olecké a Ivanové (2010) provádí prakticky losem z klobouku. Jejich podrobnější charakteristiku uvádím níže.

¹ Pojem participant používá ve kvalitativním výzkumu i Wiegerová a Gavora (2014), proto jsem zvolila pro účastníky výzkumu toto označení.



Obrázek 3: Mapa Slovačka (Bureš, 2014)



Obrázek 4: Mapa Valašska (Bartoš, 1886)

Následně jsem z těchto 50 mateřských škol vytipovala na základě provedené obsahové analýzy (viz kapitola 4.8) 10 mateřských škol, z každého regionu 5 (viz tabulka 1). Ty jsem zvolila proto, že byly s ohledem na zkoumanou problematiku něčím zajímavé,

významné a pro účely diplomové práce se svým charakterem nejlépe hodily pro hlubší analýzu. Z těchto záměrně vybraných škol jsem buď s učitelkami, nebo s ředitelkami vedla polostrukturované interview, které bylo zaznamenáno i zpracováno v souladu s ochranou osobních práv a GDPR. Všechny participantky mi udělily souhlas s anonymním zpracováním jejich odpovědí pouze pro účely tohoto výzkumného šetření. Pro kompletní zachování anonymity a snadnější vyhodnocení jsem každou z participantek označila přezdívkou UČ a doplnila číslem mateřské školy.

Tabulka 1: Vybrané mateřské školy, se kterými bylo provedeno interview

| Mateřská škola | Okres | Region | Přezdívka participanta |
|----------------|------------------|----------|------------------------|
| MŠ2 | Zlín | Slovácko | UČ2 |
| MŠ6 | Uherské Hradiště | Slovácko | UČ6 |
| MŠ8 | Uherské Hradiště | Slovácko | UČ8 |
| MŠ15 | Uherské Hradiště | Slovácko | UČ15 |
| MŠ20 | Uherské Hradiště | Slovácko | UČ20 |
| MŠ26 | Zlín | Valašsko | UČ26 |
| MŠ27 | Zlín | Valašsko | UČ27 |
| MŠ34 | Vsetín | Valašsko | UČ34 |
| MŠ45 | Vsetín | Valašsko | UČ45 |
| MŠ46 | Vsetín | Valašsko | UČ46 |

Nyní popíši padesát vybraných mateřských škol ze Zlínského kraje. Každou mateřskou školu jsem označila číslem a zkratkou MŠ a v průběhu diplomové práce budu pracovat pouze s těmito kódy, aby byla zachována anonymita jednotlivých škol. Prvních 25 mateřských škol s kódy MŠ1 – MŠ25 jsou ze Slovákka a dále MŠ26 – MŠ50 se nachází na Valašsku.

MŠ1 je mateřská škola městského typu. Vznikla sloučením devíti mateřských škol z celého města. Leží v okrese Uherské Hradiště a zajišťuje vzdělávání pro téměř všechny děti z okresního města. Pro analýzu byl zvolen zastřešující školní vzdělávací program pro všechny mateřské školy. Škola spolupracuje s mnoha subjekty ve městě, mimo jiné i muzeem, kde si děti osvojují elementární poznatky o lidových tradicích. Ač jsou mateřské

školy zaměřeny různými směry (křesťanská, alternativní, environmentální, aj.) spojuje je snaha o zapojení tradic a zvyků regionu do vzdělávání dětí.

MŠ2 se nachází v okrese Zlín. Je umístěna v budově základní školy, je jednotřídní a navštěvuje ji přibližně 20 dětí. Mateřská škola je rodinného typu a ve vesnici je aktivním členem komunity. Podílí se též na udržování lidových tradic a zvyků. Děti jsou seznamovány nenásilnou formou s přirozeným během venkovského života a s tradičním průběhem slavností.

Z okresu Uherské Hradiště je další mateřská škola **MŠ3**. Ta je situována v obci proslaveném poutním místem. Jedná se o trojtřídní mateřskou školu a má kapacitu kolem 70 dětí. Ve školním vzdělávacím programu se lze dočíst, že vychází ze čtyř ročních období, svátků a tradic během celého roku. Děti se tak seznamují především se zvyky typickými pro okolní region, ale i s lidovými písněmi a zvyky.

Ve stejném mikroregionu jako MŠ3 leží i **MŠ4**. Jedná se o vesnickou mateřskou školu, která je spojena se základní školou a která je jednotřídní. Škola je rodinného typu a dětem mimo běžné činnosti a aktivity předává lidové tradice a zvyky a posiluje v nich lásku k domovu a místu, odkud pochází.

MŠ5 leží v okrese Zlín, v obci na pomezí Valašska a Slovácka. Mateřská škola je jednotřídní s kapacitou 28 dětí a je součástí základní školy, která disponuje dvěma třídami. Škola rodinného typu si zakládá na svém statusu. Je vybavena keramickou pecí a hojně spolupracuje s obcí i různými spolky. Prostřednictvím vlastního projektu s regionální tematikou dětem přibližuje kulturu a zvyklosti obce, stejně jako dialekt, který se k regionu váže. Poloha školy též umožňuje výuku v přírodě jakožto i přímou účast na dodržování tradic a zapojení do života obce.

MŠ6 leží v okrese Uherské Hradiště. Jde o školu městskou s celkem pěti třídami. Tradicí obce jsou každoroční hody, kterých se účastní i děti z mateřské školy, které se dle školního vzdělávacího programu k této příležitosti učí lidové tance a písničky a vystupují v lidových krojích. Písničky jsou přirozeně v regionálním nářečí, v mateřské škole je proto v rámci didaktických aktivit srovnávají se spisovnou řečí.

Dvoutřídní vesnická mateřská škola **MŠ7** je pro zhruba 60 dětí. Leží v okrese Uherské Hradiště a je samostatným subjektem, se základní školou ji spojuje pouze jídelna, kde se vaří i pro děti ze ZŠ. Homogenní třídy jsou rozděleny podle věku dětí, ve třídě starších dětí učitelky připravují program s ohledem na lidové tradice a kulturně společenské akce obce.

MŠ8 se nachází v městě v okrese Uherské Hradiště. Je trojtřídní a její kapacita je více jak 70 dětí. Škola nabízí logopedickou prevenci, ekologické aktivity i adaptační program pro nové děti. V rámci projektu „Tady jsme doma“ dodržují tradice během celého kalendářního roku a zaměřují se na lidové zvyky z oblasti, ve které děti žijí. Uvedeny jsou též ve školním vzdělávacím programu školy.

MŠ9 je městská mateřská škola z okresu Uherské Hradiště. Má čtyři oddělení, z nichž jedno je speciální – logopedické. Mateřská škola se aktivně prezentuje na kulturních akcích města, vlastní lidové kroje a děti s písněmi a tancem vystupují na mnoha vystoupeních. Spolupracují s rodiči a společně udržují folklorní tradice v městě.

V okrese Uherské Hradiště leží i **MŠ10**. Mateřská škola je pro zhruba 80 dětí a disponuje třemi třídami. Díky dotacím a grantům jsou třídy nadstandardně vybaveny a škola má i logopedickou místnost, kde učitelky s dětmi trénují výslovnost pomocí různých pomůcek. Děti z mateřské školy společně s dětmi ze základní školy, jíž je MŠ součástí, vystupují na kulturních vystoupeních na akcích obce také s lidovými tanci a písněmi. Nedílnou součástí života obce jsou i hody, na které se v mateřské škole zvláště pečlivě připravují.

Vesnickou mateřskou školou je i **MŠ11**, kapacitou se ale přibližuje velkým školám, nachází se zde 5 tříd, z nichž jedna je speciálně určená pro děti do 3 let. Školní vzdělávací program je zaměřen na posílení pozitivního vztahu k domovině a seznamování dětí s kulturou a tradicemi v obci. Mateřská škola též nabízí zájmový folklorní kroužek.

MŠ12 je mateřská škola nacházející se ve vesnici, která je známá díky odkazu J. A. Komenského. MŠ je jednotřídní, rodinného typu, kapacita je 30 dětí. Dle školního vzdělávacího plánu se v mateřské škole navazuje na historii, tradice a zvyklosti, které přispívají k odkazu Učitele národů. V průběhu školního roku též zohledňují lidové tradice a význam pranostik ke svatým.

MŠ13 je součástí základní školy a leží v okrese Uherské Hradiště. Dochází zde téměř 80 dětí do dvou heterogenních tříd a jedné homogenní. Mateřská škola spolupracuje s mnoha subjekty v rámci obce, v rámci jednoho ze čtyř integrovaných bloků tak probíhá i seznamování s místem, kde děti žijí, a jeho tradicemi.

V okrese Uherské Hradiště leží **MŠ14**. Je spojena se základní školou a vzdělávání probíhá ve čtyřech třídách. Integrované bloky, které škola uplatňuje, vychází ze života dítěte, společnosti a jejích zvyků a z okolí, ve kterém dítě žije. V konkrétních činnostech se to dle

školního vzdělávacího programu naplňuje zejména při přípravách a realizacích slavností v rámci zvyků a tradic, které škola aktivně zpracovává.

Stejný region, Uherské Hradiště, je i domovem **MŠ15**. Jejím sídlem je malá vesnice, zajišťuje vzdělávání s celodenním provozem v jedné třídě pro zhruba 25 dětí. Realizuje speciální program pro předškolní děti a tvořivé dílničky s rodiči. Hojně se prezentuje na obecních akcích, na vítání občánků děti tančí a zpívají v kroji a integrované bloky jsou též lidovými tradicemi protkány.

MŠ16 leží v okrese Uherské Hradiště. Je spojena se základní školou, kapacita mateřské školy je 22 dětí a je to tedy škola jednotřídní. Nevelká obec leží v oblasti, která je známá svými lidovými tradicemi a folklorem. Tento fakt se proto odrazil i do koncepce mateřské školy, ve školním vzdělávacím programu se tedy můžeme dočíst, že v jednom z témat je stanoven cíl osvojování poznatků o kultuře a tradicích, čehož prakticky škola dociluje nejvíce v období Masopustu.

Trojtrídni mateřská škola se smíšenými odděleními je **MŠ17** v okrese Uherské Hradiště. Pochlubit se může mnoha úspěchy z různých soutěží a oceněními za aktivní práci a budování povědomí o škole. Z dotací se snaží rozvíjet publicitu i další vzdělávání pedagogických pracovníků. Zaměření školy je především environmentální a nově také podporují digitální vzdělávání. V různých integrovaných blocích též pracují s tématy lidové kultury a posilování prosociálního chování v rámci komunity obce.

MŠ18 je dvoutřídní mateřská škola s kapacitou kolem 35 dětí ležící v okrese Uherské Hradiště. Škola se zaměřuje na prevenci logopedických vad a také na výuku anglického jazyka. Zajímavou iniciativou je, že s pomocí Slováckého muzea obnovili dětské kroje, ve kterých děti vystupují na folklorních programech v obci i mimo ni. Společně s rodiči také připravují fašank či vystoupení na hodech.

Mateřskou školou městského typu je **MŠ19**. Nachází se v okrese Uherské Hradiště, jedná se o školu se třemi třídami rozdělenými dle věku dětí, kapacita školy je přibližně 70 dětí. Školní vzdělávací program vychází ze střídání ročních období a s nimi souvisejícími tradicemi a zvyky. Děti se tak naučí i lidové říkanky v regionálním nářečí a prohloubí vztah k místním tradicím a kultuře.

MŠ20 je dvoutřídní mateřská škola pro 40 dětí v okrese Uherské Hradiště. Obec je známá svými lidovými tradicemi a folklorem, tudíž i ve školním vzdělávacím programu jich najdeme hodně. Ostatně jeho název Mozaika her a tradic o tom již vypovídá. Děti se učí

místní lidové písničky, tance i zvyky, seznamují se s památkami obce a tvoří podle osvědčených tradičních vzorů.

Seznamovat se s kulturou a tradicí místa a prostředí, ve kterém děti žijí, mají uvedené i ve školním vzdělávacím programu mateřské školy **MŠ21**. Jedná se o mateřskou školu na vesnici v okrese Uherské Hradiště. Je tvořena dvěma třídami a její kapacita je 50 dětí. Hlavním cílem MŠ je vést děti ke zdravému životnímu stylu a také vytvářet vztah k místu bydliště, tedy podporovat u dětí lásku ke kultuře a tradicím. Děti by si tak měly všimnout krásy lidového kroje a moudrosti v lidových zvycích a obyčejích.

Ve Chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty leží **MŠ22**. Mateřská škola se nachází na vesnici v okrese Uherské Hradiště a má dvě oddělení. V rámci doplňkové činnosti nabízí pro maminky s dětmi do dvou let pravidelná setkávání, což nejmenším dětem umožňuje rychlejší adaptaci na prostředí MŠ. Je zapojena do mezinárodního programu EKOŠKOLA. Školní vzdělávací program je přizpůsoben regionálním podmínkám a učitelé preferují udržování lidových tradic, které zařazují do integrovaných bloků.

Lidové tradice poznávají skrze mateřskou školu i děti v **MŠ23**. Ta se nachází u hranic se Slovenskem v okrese Uherské Hradiště. Je spojena se základní školou, má dvě třídy s celkovou kapacitou 64 dětí a každá z nich je rozdělena na jednotlivá edukační centra. Hlavním cílem školního vzdělávacího programu je vychovávat děti pomocí literatury a využívat ji k získání poznatků o životě kolem sebe. Z literatury také čerpají tradice a zvyky, které jsou pro tento region typické a charakterizující.

MŠ24 je škola vesnického typu, i přesto, že se nachází v jedné z městských částí okresního města Uherské Hradiště. Má tři oddělení a jedna třída je speciální – logopedická. Vzdělávací obsah je zaměřen na ekologii a spojení člověka s přírodou. Jedním z cílů školního vzdělávacího programu je také osvojení si základů hodnot spojených s kulturním dědictvím a tradicemi.

Poslední analyzovaná mateřská škola je **MŠ25**. Nachází se v obci v okrese Uherské Hradiště, její kapacita je přes 130 dětí a vyrovnává se tak městským školám. Jsou zde 3 třídy a jedna z nich je od roku 2005 speciální – logopedická. MŠ nabízí kromě nadstandardních zájmových aktivit také saunování a plavecký výcvik. Také v rámci slavností realizují s dětmi různé tradice a zvyky a integrují je do kulturního programu školy.

MŠ26 leží v okrese Zlín, v malém městě nedaleko krajského města. V mateřské škole je celkem 6 tříd s celkovou kapacitou pro přibližně 160 dětí. Školní vzdělávací plán je nazván dle legendy o nejstarším občanu města. Všechny integrované bloky jsou inspirované touto historickou osobností a tvoří tak jednotný protknutý celek. Ve školním vzdělávacím programu je též uvedeno, že všechny učitelky hrají na hudební nástroj a zpívají, některé se také věnují regionálním písním a tancům a s dětmi z mateřské školy vystupují i na veřejnosti v lidových krojích. Téma lidových tradic a zvyků je zmíněno v každém integrovaném bloku a je považováno za jedno z nosných témat ve vzdělávání dětí.

MŠ27 se nachází také v okrese Zlín, jedná se ale o mateřskou školu vesnického typu. Je sloučena se základní školou a nabízí vzdělávání až 45 dětem. Je součástí komunity obce a podílí se na programu kulturního a společenského života, velká pozornost je věnována seznámení dětí s folklorními tradicemi kraje. Školní vzdělávací program uvádí, že jsou děti seznamovány s lidovými tradicemi po celý rok a zohledňují kulturu prostředí, ve kterém děti vyrůstají.

V okrese Zlín, u hranic se Slovenskem, leží vesnická **MŠ28**. Pro děti jsou zřízeny 2 třídy, jejich kapacita je 40 dětí. Mateřská škola je sloučena se základní školou a využívají tak společné prostory, jako je tělocvična či učebna hudební výchovy. Do školního vzdělávacího programu jsou zahrnuty pojmy tradice a zvyklosti, v mateřské škole s nimi pracují dle ŠVP při slavnostech a velkých svátcích.

MŠ29 leží ve vesnici v okrese Zlín, mateřská škola je s celodenním provozem a jednou třídou. Mateřská škola je součástí základní školy a sídlí v jedné budově. Aktivity a dopolední činnosti mateřské školy jsou rodičům pravidelně představovány pomocí webových stránek. Škola je aktivní především v zapojení do ekologických aktivit a také se angažuje v kulturním životě obce. Ve školním vzdělávacím programu nejsou exaktně vypsány programy a činnosti, které by souvisely s lidovými tradicemi, ale je zde uvedeno dodržování kulturních hodnot a zvyků spojených s největšími svátky roku.

Mateřská škola vesnického typu je **MŠ30**. Nachází se v okrese Zlín a zajišťuje vzdělávání pro 26 dětí v jedné třídě. Děti jsou rozděleny na tři skupiny podle věku a učitelky jim dávají diferencované úkoly dle jejich dovedností a schopností. Školní vzdělávací program je založen na lásce k přírodě, ekologii a pohybových hrách, čerpá ale i z lidových tradic z lokality, ve které mateřská škola leží.

MŠ31 je mateřská škola městského typu ležící v okresním městě Vsetín. Nachází se v ní 5 tříd, z toho jedna jazyková zaměřená na výuku angličtiny. Škola se zaměřuje na zdravý životní styl, zvýšenou péči o pohybové aktivity, environmentální výchovu a integraci dětí s postižením či dětí ze sociálně vyloučených lokalit. Témata ve čtyřech integrovaných blocích vždy nesou zmínku o tradicích, děti jsou pak seznamovány s ohledem na věk s křesťanskými tradicemi, jako jsou Vánoce a Velikonoce, ale také se zvyky a tradicemi kraje.

Dvoutřídní mateřská škola **MŠ32** se nachází na vesnici v okrese Vsetín. U školy se rozhodně dá zhodnotit snaha o zapojení MŠ do činnosti obce a jejích aktivit, např. v rámci exkurzí do místních podniků. Děti se dle školního vzdělávacího programu seznamují s místem, kde žijí, ale také podporují příslušnost k regionu, v němž obec leží. Navazují též na četné tradice, z nichž mnohé jsou pro obec, ve které MŠ leží, charakteristické.

MŠ33 je dvoutřídní mateřská škola v okrese Vsetín, která se nachází ve vesnici na rozhraní Bílých Karpat a Vizovických vrchů. Kapacita školy je 40 dětí, navštěvuje ji ale menší počet dětí. Mateřská škola je rodinného typu a školní vzdělávací program je inspirován známou večerníčkovou pohádkou. V něm se dočteme, že v praktických činnostech mateřská škola umožňuje dětem poznávat tradiční vesnické akce a zvyklosti spojené s lidovou kulturou v regionu, především je však škola zaměřena ekologicky a důraz klade na soužití s přírodou, která děti bezprostředně obklopuje.

Mateřská škola se školním vzdělávacím programem nazvaným dle typické lidové regionální písně má označení **MŠ34**. V něm se dočteme, že se jedná o školu v okrese Vsetín, která zabezpečuje vzdělávání pro více jak 80 dětí ve třech třídách, z nichž jedna je určena speciálně dětem s povinnou předškolní docházkou. Dále je v ŠVP uvedeno, že ve škole je veden valašský kroužek, se kterým děti sbírají nejedny úspěchy po celé republice. Hlavním cílem vzdělávacího programu je dětem představit tradice a zvyky z prostředí života dítěte a rozvíjet u nich lásku k rodnému kraji.

V okrese Vsetín leží i **MŠ35**, kterou navštěvuje přibližně 80 dětí rozdělených do tří tříd. Mateřská škola má logo i název školního vzdělávacího programu inspirován dle názvu obce a ovoce. ŠVP je přizpůsoben zvyklostem a tradicím regionu a děti jsou seznamovány se zvyky, které se v jejich prostředí udržují.

MŠ36 je městská sídlištní mateřská škola ležící v okrese Vsetín. Je dvoutřídní, ekologicky zaměřená a inspiruje se alternativními pedagogickými směry, např. Začít spolu a

Montessori. Škola spolupracuje s městem a má snahu podílet se na kulturním rozvoji a sounáležitosti dětí s místem, kde žijí. Ve školním vzdělávacím programu nejsou explicitně uvedeny činnosti k tradicím a svátkům, ale je zde patrný aspekt historie a kultury místa, který se odráží do konceptu vzdělávání.

MŠ37 je dvoutrídni mateřská škola pro 50 dětí v okrese Vsetín. Leží v horské vesnici a navštěvují ji děti od 2,5 do 6 let. Mateřská škola vytvořila pro děti ekologický koutek, který doplňuje nabídku environmentální výchovy. Důraz se dle školního vzdělávacího programu klade především na seznamování s přírodou a přírodními jevy. Do programu jsou ale zapojeny i regionální tradice a děti tradičně vystupují s valašským pásmem na programu v nedalekém městě. Vzdělávací obsah je stavěn na rozvíjení a podpoře místních lidových tradic a seznamování dětí s úctou k nim.

Environmentální výchovu praktikuje i **MŠ38** z menšího města v okrese Vsetín. Dětem z pěti tříd nabízí i možnost využití přírodní zahrady. Ač je zaměření mateřské školy ekologické, přesto učitelky v praxi využívají tradic regionu, které upevňují v dětech i jejich rodinách.

Trojtrídni mateřská škola **MŠ39** leží v okrese Vsetín ve středu vesnice uprostřed Beskyd. Jak poloha napovídá, hlavním tématem a vzdělávacím cílem bude příroda a ekologie. Děti jsou vedeny k lásce k přírodě a jejímu udržování, dále školní vzdělávací program uvádí osvojování ekologické gramotnosti a citlivosti v přístupu k přírodě. Nicméně v jednom z integrovaných bloků se zaměřují na oživení a přiblížení lidových tradic a zvyků dětem. Z textového dokumentu je patrné, že se jedná o tradice náležící k regionálním zvyklostem.

MŠ40 z okresu Vsetín je dvoutrídni mateřská škola s kapacitou 35 dětí a je spojena se základní školou. Vzdělávací obsah je dle školního vzdělávacího programu inspirován činnostmi ze života člověka, tradicemi, slavnostmi a zvyky. Dává se zde důraz na prožitkové a kooperativní učení a děti se učí hodnotám a zvykům spojeným s místem, kde bydlí. Opět se jedná o vesnickou mateřskou školu, čili se zde objevuje i spolupráce s obcí a kulturní činnosti společenského charakteru.

Dvoutrídni mateřská škola, která leží v okrese Zlín, je **MŠ41**. Je součástí budovy základní školy a stravování tak probíhá ve společné jídelně. Kapacita školy je 60 dětí a všechny mohou využívat zahradu, která byla vybudována v environmentálním stylu a koresponduje tak se zaměřením školy na přírodu a okolní prostředí. Dle školního vzdělávacího programu

se téma lidových tradic objevuje pouze v období Vánoc a Velikonoc a jejich další rozvíjení zde není patrné.

V obci v okrese Vsetín leží i **MŠ42**, která se specializuje na integraci zdravotně znevýhodněných dětí z regionu. Vedle dvou běžných tříd pro zhruba 60 dětí jsou v komplexu budov ještě tři speciální třídy pro celkem 40 dětí. Speciální třídy jsou zaměřeny na děti s vadami řeči a zraku. Školní vzdělávací program definuje cíle vzdělávání, kde se vedle běžných aktivit a činností integruje tradiční kultura a lidové zvyky.

MŠ43 je součástí základní školy, leží na vesnici v okrese Vsetín a zajišťuje vzdělávání pro zhruba 40 dětí ve dvou třídách. Obdobně jako u jiných mateřských škol v tomto regionu je zde snaha o propojení přírody s lidskou prací. Mateřská škola se též hojně prezentuje na akcích pořádaných obcí, děti jsou seznamovány s tradičními akcemi a zvyky a jsou vedeny ke ctění vesnických zvyklostí.

Okres Zlín je domovem **MŠ44**. Mateřská škola městského typu se šesti třídami, z nichž jedna je logopedická, zajišťuje vzdělávání pro více jak 140 dětí. Ve třídách jsou rozmístěna centra aktivit a škola též uplatňuje principy prožitkového učení. Ve svém programu dbá na lidovou kulturu regionu a dětem připravuje prostor pro objevování přírody ve městě.

Dvoutřídní mateřská škola **MŠ45** leží v okrese Zlín. Je zapojená do projektu Zdravá školní jídelna a nabízí dětem i možnost ochutnat regionální pokrmy a speciality. Se svým folklorním souborem vystupuje na obecních akcích i pro širokou veřejnost. Dětem představuje i aktivity zaměřené na přírodní jevy a dramatické a hudební činnosti.

MŠ46 je trojtřídní mateřská škola v okrese Vsetín. Navštěvuje ji skoro 80 dětí ve třech třídách. Mateřská škola pro děti nenabízí zájmové kroužky, ale podporuje valašský kroužek při základní škole. Děti pravidelně vystupují s valašským pásmem na akcích obce. Školní vzdělávací program je vystavěn dle charakterizujícího trojlístku, který provádí děti celým školním rokem. Témata jsou propojena regionálními prvky, každý integrovaný blok je spojen s určitou regionální písní a zvyklostmi.

Malá vesnická mateřská škola pro 22 dětí v okrese Zlín je **MŠ47**. V jedné heterogenní třídě se zaměřují především na environmentální výchovu a spolupráci s rodinou a obcí. Dle školního vzdělávacího programu by dítě po absolvování této mateřské školy mělo znát též některé tradice našich předků a projevovat zájem dále je poznávat, uvažovat nad nimi a

uchovávat je. Prakticky tak škola činí především realizací společných slavností v rámci zvyků a zpěvem lidových písní.

Škola zaměřená na ekologii má pracovní název **MŠ48**. Nachází se v prostředí beskydských hor v obci v okrese Vsetín. Je jednotřídní a vzdělávají se v ní děti již od 2 let. Integrované bloky ve školním vzdělávacím plánu vychází z odlišností ročních období, svátků a lidových tradic. Děti se seznamují především s lidovými pranostikami a slovesností.

MŠ49 je mateřská škola v horské vesnici v okrese Vsetín. Škola je dvoutrídní a její kapacita je 50 dětí. Netradičním a nadstandardním typem činnosti dětí je dýchání na Frolových trenažérech a foukání na Magic Ball. Mottem školy je odkaz na tradice a zvyky vesnice, ve které děti vyrůstají. Ve školním vzdělávacím programu je to však uvedeno jen u oblasti Dítě a společnost a nerozšiřuje se do dalších okruhů.

Osmitřídní **MŠ50** je mateřská škola městského typu s kapacitou přes 220 dětí. Naleznout se v ní dají specifické třídy – sportovní, výtvarná i s rozšířenou výukou angličtiny. I přes městské hradby je snahou mateřské školy dětem co nejvíce přiblížit přírodu a okolní Beskydy, velký důraz je tak kladen na prožitkové učení a samostatnost a spolupráci dětí.

4.6 Operacionalizace pojmů

Pro účely tohoto výzkumu budu pracovat s pojmy, které jsou charakteristické pro prvky lidové kultury. Tyto pojmy jsem definovala v kap. 1.3. Východiskem k formulaci pojmů mi sloužila koncepce Schauerové a Maňákové (2015), které dělily lidovou kulturu na hmotnou a nehmotnou. Každá složka má několik prvků, z nichž jsem zvolila k podrobné analýze následující:

- Lidové stravování – příprava tradičních regionálních pokrmů, které mohou děti ochutnat při exkurzích do místních památkových zařízení, nebo také příprava jídel přímo v mateřské škole. Nejčastěji se bude jednat o drobné sladké pečivo, které se připravuje v rámci lidových slavností a obřadů.
- Lidový oděv – jednat se bude především o oblékání a práci s krojem. Mateřské školy v nejednom případě disponují dětskými kroji a děti je tak mohou přímo vyzkoušet. Též ho mohou spatřit při slavnostech v rámci města, ve kterém žijí.
- Lidový výtvarný projev (včetně lidové architektury) – zahrnuje zejména exkurze po bezprostředním okolí mateřské školy, procházky po městě či obci a hledání tradičně

postavených a vyzdobených domů. Dále se jedná o práci s ornamenty, nejčastěji výtvarnou formou a také seznámení se s tradičními řemesly a zkušenost s nimi.

- Lidová hudba – nejběžnější projevem lidové kultury v mateřských školách bude poslech, zpěv a interpretace lidových písní, z regionu, ve kterém děti žijí a dle výběru učitelek.
- Lidový tanec – prožitkovou formou seznámení se s charakteristickým tancem pro daný region a možnost shlédnout taneční vystoupení dospělých folklorních souborů v obci.
- Lidové obyčeje a obřady (včetně lidového divadla) – příprava na tradiční obecní akce, slavnosti, hody a vystoupení, realizace vlastních besídek s lidovou tematikou či návštěva regionálního divadelního spolku.
- Lidová víra – činnosti a aktivity spojené se slavením Vánoc, Velikonoc a svatými patrony naší země i obce, zakomponování těchto zvyků do ŠVP.

4.7 Sběr dat

V kapitole 4.3 jsem uvedla dvě výzkumné metody, které jsem využila při zpracování mého výzkumu. Jsou jimi obsahová analýza a polostrukturované interview, které se dle Hendla (2005) hodí jako vhodné základní metody sběru dat při kvalitativním výzkumu.

Nejprve jsem se věnovala obsahové analýze u výše zmíněných 50 mateřských škol. Byl použit systém otevřeného kódování, při němž se mi rýsovaly první odpovědi na mnou kladené otázky. Jednotlivé kódy pak byly barevně zaznačeny, shlukovány do kategorií a z nich byl vytvořen koncept pro základní rámec interview. Tuto analýzu jsem realizovala od listopadu 2019 do ledna 2020 a to především v závislosti na technických možnostech a přístupu ke školním vzdělávacím programům jednotlivých škol.

Při vytváření struktury interview jsem systematicky promýšlela vhodnou formu otázek, které jsem pak kladla participantkám. Nejprve jsem vytvořila prvotní soubor otázek, který jsem použila jako pilotáž. Na základě reakcí první participantky a optimalizace přípravné výzkumné fáze jsem upravila otázky, které se koncepčně lépe hodily do výzkumného šetření. Interview s participantkami probíhaly od ledna do března 2020 v místech jejich pracovišť, tedy v mateřských školách. Interview trvaly zhruba půl hodiny a odvíjely se od otevřenosti a sdílnosti participantek a také závisely na klidu, kterého se v pracovní době ředitelkám či učitelkám mateřských škol ne vždy dostává. Vždy bylo mou podmínkou, aby interview probíhaly mimo třídy a bez přítomnosti dětí.

Participantky tak měly dostatek času a klid na odpovědi, které vhodně doplňovaly úryvky ze školních vzdělávacích programů, a pro účely nahrávání též bylo nejlepší zvolit tiché místo, ideálně kancelář nebo sborovnu.

4.8 Analýza dat

Data jsem analyzovala v obdobném sledu jako při jejich sběru. První etapou analýzy bylo vyhodnocení školních vzdělávacích programů pomocí obsahové analýzy. Jak jsem již popisovala v kapitole 4.7, ŠVP jsem analyzovala prostřednictvím otevřeného kódování. Na jeho základě mi vyvstaly kódy a z nich jsem sestavila kategorie a subkategorie. Ke každé jsem doplnila vhodné komentáře, které sloužily jako podklad pro zpracování interview. Na základně analýzy školních vzdělávacích programů odpovím především na první a druhou výzkumnou otázku. Ty se explicitně věnují rozsahu a uvedení prvků lidové kultury ve školních vzdělávacích plánech. Ukázka kódování školního vzdělávacího plánu je uvedena v Příloze č. 2.

Kategorie vzniklé kódováním školních vzdělávacích programů mi daly podklad pro otázky, které jsem použila v druhé výzkumné metodě, polostrukturovaném interview. To jsem přepsala nahrávky v telefonu do wordové podoby v počítači, ukázka přepisu je v Příloze č. 3. Interview uskutečněná s jednotlivými participantkami jsem vyhodnotila též za pomoci otevřeného kódování. Po vytvoření shluků jsem je následně rozřídila do kategorií a přidělala jim názvy, s nimiž dále pracuji a které jsou rozepsány v kapitole 5 – Výsledky výzkumného šetření. Na závěr jsem získané informace opět vztahovala k teoretickým poznatkům a samozřejmě také k analyzovaným dokumentům.

Při obou kódování jsem postupovala metodou tzv. tužka a papír. S vytištěnými papírovými podklady jsem pracovala tak, že jsem nejprve obyčejnou tužkou vyznačovala pasáže ve školních vzdělávacích programech, které měly souvislost s mým tématem, a poté jsem za pomoci pastelky vyznačovala různé barevné kódy. Při kódování polostrukturovaných interview jsem pak používala stejné barvy pastelky dle shluků vytvořených v ŠVP. Tato metoda se mi osvědčila i proto, že jsem mohla psát na bok vlastní poznámky a rychleji porovnávat shody a odlišnosti v dokumentech.

4.9 Etika výzkumu

V diplomové práci zohledňuji také etické aspekty, které přímo souvisí s výzkumným šetřením. Interview, která jsem s jednotlivými participantkami pořídila, jsem zaznamenala

na záznamový přístroj – mobilní telefon. Všechny participantky s tímto krokem byly obeznámeny a souhlasily s nahráváním našeho interview. Zároveň byly ubezpečeny, že záznam po vyhodnocení bude smazán. V rámci zachování maximální anonymity též byla všechna jména a osobní údaje změněny a nahrazeny přezdívkami. Pokud cituji úryvky ze školních vzdělávacích programů, vždy dbám na uvedení korektních informací, které nepoškozují dobré jméno školy a také nikde neuvádím konkrétní názvy obcí nebo spolupracujících skupin. Mojí snahou bylo především minimalizovat možnost rozpoznání jednotlivých participantek a mateřských škol.

4.10 Limity výzkumu

Největším limitem výzkumu vnímám konečný výběr výzkumného vzorku a jeho velikost. Mateřské školy, které byly do výzkumného šetření zvoleny, jsem ze základního souboru 319 škol vybírala náhodně metodou losu z klobouku². Mohlo tak dojít k tomu, že mateřské školy, které by byly ideální k dalšímu zkoumání v tomto výzkumném šetření, nebyly vybrány a zůstaly neprozkoumány. Tato limitace souvisí do jisté míry s tím, že výzkum byl realizován v rámci diplomové práce, nikoli jako komplexní výzkum potřebný např. pro dlouhodobější a komplexnější výzkum realizovaný akademickými pracovníky. Pak by bylo možné výzkumný vzorek mateřských škol ve Zlínském kraji rozšířit i na sever kraje, kam zasahuje velká národopisná oblast Hané. V neposlední řadě pak limitem výzkumu může být fakt, že interview byla prováděna častěji s ředitelkami, než učitelkami mateřských škol. Mohlo tak dojít ke zkreslení údajů, protože ředitelky nemusí vždy aktivně učit ve třídách a informace o zapojení prvků lidové kultury mohou mít zprostředkované od patřičných učitelek z druhé ruky, s nimiž jsem však neměla možnost navázat kontakt.

² Standardně se tato metoda používá u kvantitativního výzkumu, avšak při práci s tak velkým základním souborem se mi uvedená metoda nabízela spíše, než např. záměrný výběr. Nebylo možné analyzovat všech 319 školních vzdělávacích programů, proto jsem učinila zúžení pomocí losu z klobouku.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V předcházející kapitole jsem popsala metodologická východiska diplomové práce a nyní se zaměřím na výsledky a jejich interpretaci získaných výsledků. Stanoveným cílem v této práci je zjistit, jaké prvky lidové kultury se objevují ve školních vzdělávacích programech vybraných mateřských škol na Slovácku a Valašsku a zda v nich jsou explicitně uvedeny. Také mne zajímá, jak konkrétně tyto prvky lidové kultury vypadají, jak s nimi učitelé pracují a proč je do výuky zařazují. Na základě obsahové analýzy vybraných školních vzdělávacích programů a analýzy interview za pomoci kódování jsem dané kódy sdružila do pěti kategorií. Každá kategorie je nazvána hlavní myšlenkou, která vyvstala z již zmíněného předešlého kódování. Všech pět kategorií spolu souvisí a dává tak ucelený pohled na využívání prvků lidové kultury v mateřských školách na Slovácku a Valašsku. Nyní uvedu názvy jednotlivých kategorií a každou budu následně rozebírat v jednotlivých samostatných kapitolách.

- 1) **Obraz ve školním vzdělávacím programu** – jak jsou prvky lidové kultury v ŠVP popsány, v jaké oblasti jsou uvedeny a proč případně uvedeny nejsou.
- 2) **Regionální příslušnost** – jsou prvky lidové kultury, které jsou v mateřské škole prováděny, charakteristické k příslušnému regionu, co je pro tento region typické a zda jsou aktivity dodržovány i v obci či městě.
- 3) **Něco navíc** – považují účastníci aktivity v mateřské škole za nadstandardní a jak a proč jsou integrovány do vzdělávací nabídky.
- 4) **A co děti?** – jakým způsobem jsou s lidovou kulturou děti seznamovány a zda je toto téma přirozeně zajímavé.
- 5) **Je to láska?** – jsou učitelky vybaveny k předávání lidové kultury a zda s ní mají i osobní zkušenost, zda spolupracuje mateřská škola také s jinými subjekty.

5.1 Obraz ve školním vzdělávacím programu

Školní vzdělávací program je ústředním a oficiálním dokumentem školy, ve kterém jsou popsány vzdělávací oblasti, obsah, záměry a cíle vycházející z nastavení a zaměření školy (viz kapitola 3). Z padesáti analyzovaných školních vzdělávacích programů bylo patrné, že téma lidové kultury v nich zastoupeno je. Otázkou zůstává, v jaké míře. Téměř v každém ŠVP bylo téma zmíněno minimálně takto: „*navazovat na lidové tradice obce, rozvíjet vzájemnou spolupráci a podporovat v dětech úctu k místním lidovým tradicím*“ (MŠ37).

Prvním faktorem, který mne při obsahové analýze zajímal, je, zda jsou vůbec **prvky lidové kultury uvedeny** v jednom z hlavních kurikulárních dokumentů školy. Padesát analyzovaných školních vzdělávacích programů ukázalo, že ve většině z nich se zmínka o tradicích a zvycích vyskytuje. Např. v MŠ1 se v jejich ŠVP píše, že se zaměřuje „*na environmentální výchovu, ochranu životního prostředí v naší čtvrti, na zachování a rozvoj tradic a úzkou spolupráci s rodiči. Zvyky a tradice podporuje svými veřejnými vystoupeními.*“ Ostatně mělo by tomu tak být, protože o tradicích a zvycích je zmínka i v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání, konkrétně jako možnost vzdělávací nabídky z oblasti Dítě a společnost. Ta konkrétně nabízí připravovat slavnosti v rámci zvyků a tradic a přibližovat dítěti svět kultury pomocí tradic z jeho běžného kulturního prostředí. Je to však na rozhodnutí mateřské školy, zda si právě tyto dvě vzdělávací nabídky z dalších nabízených vybere i do svého ŠVP, které má být zpracováno v souladu s RVP PV. Proto se může stát, že se v něm zmínka o tradicích nevyskytne vůbec či velmi omezeně, jak tomu nasvědčuje ŠVP z MŠ40: „*Obsahem budou činnosti ze života člověka, tradice, slavnosti, ale i témata vycházející ze složitého života společnosti a zájmů dětí.*“

Nicméně slovo tradice nebo zvyk nemusí mít samo o sobě žádnou váhu. Když je totiž napsané u spousty různých aktivit, ztrácí význam a nemusí jím být naplněná pravá podstata, jak jsou tyto definice ve skutečnosti naplňovány. To by potom mělo být uvedeno v konkrétních činnostech a dílčích výstupech, což se ale ne vždy děje. Potvrzuje to UČ34: „*To si myslím, že tam ty aktivity uvedené nemáme, v podstatě se přiznám, že bychom to tam měli uvádět do toho ŠVP.*“ Při samotném výzkumu s participantkami jsem identifikovala několik skupin, které podávají zacílenější pohled na obsah školních vzdělávacích programů.

Z analýzy vyplynuly tři různé skupiny subjektů dle toho, jak uvádí prvky lidové kultury v MŠ a práce s nimi. Tou první skupinou tedy jsou mateřské školy, které **pracují s prvky lidové kultury, ale neuvádí je do ŠVP**. Do ní patří výše uvedená citace od UČ34, kterou doplním citací ze ŠVP MŠ34: „*Díky této dlouhodobé aktivitě děti získávají velmi dobrý vztah k lidovým písním a místnímu folkloru. Snažíme se podporovat nejen kulturní a společenský život v obci, ale i udržovat regionální tradice.*“ Z dokumentu je tedy jasné patrné, že v něm jsou explicitně uvedeny charakteristické znaky vzdělávací nabídky školy. Zřejmě ale nejsou dále rozepsány do konkrétních a jednotlivých činností, proto nejsou participantkou zmíněny. UČ15 má trochu odlišný názor: „*Aktivity s prvky lidové kultury*

přesně vymezeny nejsou, záleží na tom. V některém měsíci se tomu věnujeme více a v některém méně, záleží na akcích, které chceme využívat.“ Znovu se tedy naráží na fakt, že ředitelé a učitelé mateřských škol mohou vnímat zapsání aktivit do ŠVP jako nepotřebné, protože s nimi pracují ad hoc pouze v určité časové bloky, např. při významných svátcích, hodech apod. Konkrétně MŠ15 takto uvádí jarní svátky: *„Velikonoce nám umožní poznávat lidové tradice a zvyky našeho kraje, vytvářet povědomí sounáležitosti s rodným krajem. Vzdělávací nabídka: lidové zvyky – zhotovení a vynášení Moreny, říkadla a aktivity dětem přibližující svět kultury.*“ S tímto názorem pak velmi souvisí poslední pohled, který v první kategorii nabídnu, a tím je názor UČ46: *„U nás si to každá třída dělá v rámci TVP, protože ne každá písnička, básnička, říkanka se hodí pro každou věkovou skupinu. Takže vlastně v ŠVP máme jen jakýsi obecný přehled, kterým směrem se ubírat, a každá učitelka už si vybírá adekvátní ke věkovým možnostem dětí vhodnou říkanku.*“ Pokud by se tedy měla shrnout první identifikovaná kategorie mateřských škol, pak se jedná o školy, které mají v ŠVP uvedeno okrajové spektrum činností a aktivit s prvky lidové kultury, ale v praxi je používají nahodile bez cíleně vedeného dokumentového podkladu.

Do druhé skupiny řadím mateřské školy, které **pracují s prvky lidové kultury a mají je i uvedeny v ŠVP**. Těchto škol je nejvíce, liší se jen oblastí, ve které jsou ve školním vzdělávacím programu aktivity uvedeny. UČ45 je řadí především do kapitoly o obecné charakteristice mateřské školy a vzdělávacího programu: *„My to máme přímo v tom úvodu, a pak v těch zájmových kroužcích. Ale určitě ty činnosti projdou i děti, co do kroužku třeba nechodí, tak by to mohlo být i ve vzdělávací nabídce.*“ Tomu pak opravdu odpovídá text ze ŠVP MŠ45: *„Aby děti vnímaly krásu valašské krajiny, kde se většina z dětí a jejich rodičů narodila. Přijímat moudra předků, studnici lidových písniček a tanců, které si postupně osvojí.*“ Dále byly tyto prvky lidové kultury rozpoznány v podkapitolách školních vzdělávacích programů zaměřených na návrh konkrétních činností, jako tomu je např. u MŠ6: *„Nácvik hodového pásma, účast na vystoupení „Hody s právem“, tradice, zvyky, naše kroje, výroba hodové májky, papírové růžičky.*“ Přímou vypsání aktivit komentuje i UČ6, která doplňuje, že v ŠVP jsou přesně zapsány očekávané výstupy, které navazují k danému tématu, které má odkaz na lidovou kulturu. Také zmiňuje, že se aktivity prolínají napříč všemi vzdělávacími oblastmi a nejsou tedy vysloveně zahrnuty jen do oblasti Dítě a společnost. Do ŠVP, konkrétně do vzdělávací nabídky, to tak uvádí i MŠ26, kde participantka dodává: *„Jsme šestitřídka, nemůžeme to mít napasované na každou třídu,*

to by obsahovala pět set stran, tak to máme pod záměry v té nabídce, ale máme to samozřejmě odstupňované věkově. Já si totiž myslím, že je dobře, že se s tím rodiče seznamují, navíc když to zveřejníme, tak rodiče sami přijdou a řeknou, máme to a to a chceme to dětem ukázat.“ (UČ26) A právě na příkladu této mateřské školy je znát, že snaha o zařazení prvků lidové kultury má své opodstatnění a je vítaná i rodiči. Shrňeme-li tuto kategorii mateřských škol, pak se jedná o mateřské školy, které využívají prvky lidové kultury aktivně ve svých činnostech a také o tom podávají zprávu skrze školní vzdělávací program. V něm se tedy tato skutečnost nejčastěji vyskytuje buď přímo v charakteristice školy, která si na práci s tradicemi a zvyky zakládá, nebo jsou prvky obsaženy ve vzdělávací nabídce, záměru nebo očekávaných výstupech integrovaných bloků nebo vzdělávacích celků. Z obsahové analýzy vybraných mateřských škol tedy vyplývá, že nadpoloviční většina z nich pracuje s prvky lidové kultury a též o nich najdeme informaci ve školním vzdělávacím programu.

Poslední identifikovanou skupinou mateřských škol jsou takové školy, které **s prvky lidové kultury významně nepracují**, a ze školních vzdělávacích programů též vyplývá, že se v nich ani tyto prvky exaktně nevyskytují. Tyto školy se objevují v obsahové analýze poměrně výjimečně, a jelikož nespádají do mého výzkumného spektra, nevěnovala jsem jim větší pozornost a neprováděla s nimi ani polostrukturované interview. Na základně obsahové analýzy ale vyplývá, že tyto školy se nachází převážně v oblasti Valašska a na tradice a zvyky se dívají spíše z hlediska ochrany přírody, než jako zachování nehmotných zvyků regionu. *„Naše škola se zaměřuje na ochranu životního prostředí a výtvarné tvoření. Musíme pečovat o přírodu, abychom si uchránili krásné prostředí kolem sebe.“ (MŠ29)*

Obsahem první kapitoly, která podává zprávu o obraze prvků lidové kultury ve školních vzdělávacích programech, je především předložené rozčlenění mateřských škol do skupin dle toho, zda se v oficiálním dokumentu školy zmiňují o lidové kultuře. Identifikovala jsem tři skupiny mateřských škol, z nichž první reálně pracuje s prvky lidové kultury, ale do ŠVP je všechny důkladně neuvádí, druhou, nejpočetnější skupinou, jsou školy, které taktéž využívají prvky lidové kultury a také je do ŠVP zaznamenaly, a poslední, třetí skupinou jsou mateřské školy, které lidové prvky při vyučování nevyužívají a v ŠVP proto o nich není nic uvedeno. Z obsahové analýzy a následných rozhovorů v terénu s participantkami též vyplývá, že prvky lidové kultury jsou definovány především pod pojmy tradice či zvyky, jsou nejčastěji uvedeny pod vzdělávací nabídkou či

charakteristikou školního vzdělávacího programu a pokud uvedeny nejsou, pak je to proto, že je mateřská škola uvádí až ve třídním vzdělávacím programu, nebo proto, že skutečně využívají prvků lidové kultury nahodile dle situace a aktuálních potřeb.

5.2 Regionální příslušnost

V diplomové práci zkoumám již zmíněné dva regiony – Slovácko a Valašsko. Oba jsou charakteristické určitými prvky, které zohledňují i mateřské školy před zařazením do výuky: „*Školní vzdělávací program je přizpůsoben podmínkám, zvyklostem a tradicím v regionu Valašsko.*“ (MŠ35) nebo „*Obec na úpatí Bílých Karpat je známá svými lidovými tradicemi a folklorem. Seznamujeme děti s památkami vesnice a okolí i tradičními oslavami v obci.*“ (MŠ20) V následující kapitole odhalím prvky lidové kultury charakteristické pro analyzované regiony Slovácko a Valašsko a doplním ji o porovnání jejich obsahů a konkrétního využití.

5.2.1 Prvky lidové kultury na Slovácku

V mateřských školách na Slovácku je velmi znát vliv regionu typického širokým spektrem aktivit zaměřených na lidovou kulturu a její udržování. Prvky lidové kultury typické pro Slovácko jsou popsány v kapitole 2.1. S dětmi v mateřské škole se zřejmě nebude v rámci edukačních aktivit navštěvovat vinohrad, aktivity se tak budou dít především v sídlech, která děti znají. Mohou se tak setkat s ozdobnými architektonickými prvky a ornamenty, které zdobí ne jeden dům v obci či městě. „*My právě můžeme jít ven a prohlédnout si třeba slovácký ornament na těch domečcích. Ty potom si vyfotíme, nebo je vykreslujeme.*“ (UČ6) Na Slovácku je tak patrná dominantní úloha těchto sídel, ve kterých se odehrávají všechny důležité slavnosti, které jsou pro Slovácko typické. Je zde tedy patrný rozdíl oproti Valašsku, které spíše než města a obce využívá k poznání duše regionu přírodu. Více o ní budu psát v podkapitole 5.2.2.

„*Seznámíme děti s lidovými tradicemi, zvyky a obyčejí našeho regionu. Probudíme zájem objevovat nové a neznámé poznatky (vynášení Morany, létečko,..) a aktivity, umožňující děti seznamovat se s lidovou slovesností, literaturou, hudbou, kulturními tradicemi, zvyky a obyčejí běžnými v jejich kulturním prostředí.*“ (MŠ25) Mateřské školy na Slovácku seznamují děti s řadou lidových obyčejů, které jsou typické v tomto regionu. Některé jsou podobné jako na Valašsku (Masopust /na Slovácku pod názvem Fašank/, stavění máje – viz kapitola 5.2.2) a některé jsou dominantní hlavně na Slovácku. Výrazně

z obsahových analýz vyplývá především aktivita v rámci tradičních hodů, které na Slovácku nechybí v žádné obci. „*Jako hody určitě prožíváme, to bývá velké. Snažili jsme se dětem i přiblížit, proč jsou ty hody, že oni to mají spojené s kolotočema, ale pak vidí ty kroje a zvyky a je to jiné no.*“ (UČ8) Do účasti na hodech se zapojují v obcích všechny organizace, samozřejmě i ty, co zajišťují institucionální výchovu. Téma hodů je do školních vzdělávacích programů integrováno vždy do takového bloku, aby odpovídalo jejich pravému termínu. Některé školy se na hody chystají tak, že s dětmi secvičí pásmo, se kterým děti poté vystoupí. Jiné připravují tradiční lidové pokrmy, které se jí o hodových slavnostech. A některé zpívají s dětmi písničky, které jsou poté slyšet i z hodových průvodů a dětem tak evokují již známé melodie. V konečném důsledku ale vyplývá, že účast na hodech je pro děti i další obyvatele obcí a měst jednou z největších událostí roku a proto se na ni nezapomíná ani v mateřských školách, které ji začleňují do školních vzdělávacích programů, jako třeba v MŠ7: „*děti jsou vedeny ke kladnému vztahu ke kultuře, ať už se jedná o lidové tradice a zvyky, tak k účasti na kulturních akcích v obci a tak prezentují naši MŠ.*“ Stejně jako na Valašsku, i na Slovácku pak je v nejedné mateřské škole zřízen folklorní soubor, se kterým děti v krojích vystupují na kulturních akcích školy i města: „*děti mohou využít doplňkové činnosti a navštěvovat folklorní kroužek, kde se seznamují s hudebními nástroji, lidovými písničkami a vystupují na veřejnosti.*“ (MŠ1)

Jak bylo uvedeno výše, k hodům patří písně a ty jsou na Slovácku zpívané v nářečí. To je obdobné jako na Valašsku, ale záleží vždy na rodinných poměrech a domácí mluvě, pak je možnost, že regionální nářečí děti zařadí i do běžné mluvy, ne jen do písní. „*No jakoby nářečí používáme víceméně pořád, snaží se člověk mluvit spisovně, ale ony hlavně ty děti mluví tím nářečím. A ty lidové písně jsou v průběhu roku a taky jsou tam ty krajová slova a to skloňování no.*“ (UČ6) To se pak neodráží nejen do písní, ale do různých říkadel a básniček, které se děti v mateřské škole učí. UČ8 k tomu dodává, že v jejich škole se inspirovali svým mládím a do činností zařadili původní dětské hry jako je Zlatá brána, skákání panáka nebo gummy. Děti pak prý nejvíce překvapilo, jak hry bez pomůcek mohou být lehké a zároveň zábavné a dají se hrát nejen na školní zahradě, ale třeba i na vycházce po městě. Tyto hry pak často doprovází právě uvedená říkadla s charakteristickou řečovou úpravou, jejichž specifikum se objevuje též ve školních vzdělávacích programech: „*Seznamovat děti s lidovými pranostikami, říkadly a hádankami. Umožnit dětem poslech lidového nářečí, kde a kdy se mluvilo nářečím.*“ (MŠ21)

Zajímavou oblastí je i využití lidové víry ve vyučovacím procesu ve školách. Mnoho tradic a zvyků se totiž vztahuje právě k oslavám a připomínkám různých svatých patronů. UČ8 zmiňuje, že realizují aktivity ke svatému Martinovi a pečou s dětmi svatomartinské rohlíčky a UČ2 dodává, že díky kostelu, který stojí vedle školy, děti vnímají záležitosti církevního roku jako běžné a integrují je do svého poznání o světě. Slova participantky podkládá i ŠVP a představuje i další tradice školy: „*tradice barborek, legenda o svaté Barboře, rychlení větviček. O adventu vysvětlení pojmu, zvyky a obyčeje – sv. Lucie a sv. Ondřej, na Vánoce seznámení se s betlémským příběhem o narození Ježíše Krista.*“ (MŠ2)

5.2.2 Prvky lidové kultury na Valašsku

Silnější příslušnost k regionu samotnému je však cítit více než na Slovácku na Valašsku. Region je to menší a je též typický pro svou přírodu a hory, což se odráží v nejednom školním vzdělávacím programu: „*Poloha obce je uprostřed krásných Beskyd, s výhledem na Radhošť. Dětem se snažíme vštěpovat lásku k přírodě, využíváme prožitkové učení, tradice regionu a možnosti přímého kontaktu s přírodou.*“ (MŠ38) Mateřské školy v tomto regionu jsou obecně velmi pyšné na svou příslušnost k regionu chlubicímu se čistou přírodou, a proto velmi často bývají ekologicky zaměřené: „*Zaměřují se na oblast ekologie – aktivně chránit přírodu, umožnit dětem vnímat okolní svět všemi smysly, pozorování zemědělských prací v okolí MŠ.*“ (MŠ33) Ze školních vzdělávacích programů tak vyplývá, že na Valašsku bývá inspirace přírodou častým motivem, který se zapracovává do vzdělávacího obsahu mateřské školy. Rozvoj ekologického myšlení u dětí s přihlédnutím k okolní krajině a chráněné krajinné oblasti je velmi častým motivem a hnacím motorem pro vybudování pozitivního povědomí o škole. Tyto okolnosti potvrzují též participantky, se kterými jsem dělala interview, a přikládají své podněty: „*Děti žijí v krajině Valašska, takže to k tomu přímo vybízí. Uspořádali jsme třeba Cestu za poznáním, kdy nám místní rodiče umožnili nahlédnout do zahrad a poznávali jsme ovocné stromy, trnky, jablka a na konci jsme ochutnali místní pokrmy.*“ (UČ45) „*My celkem velkou pozornost dáváme tomu pobytu v přírodě, i se tak jmenuje náš školní vzdělávací program, děti žijí ve valašské vesnici a vidí tu ty zvířata hospodářů a kopce no.*“ (UČ27) Z uvedeného tedy vyplývá, že mateřské školy se přírodními prvky ve výuce velmi inspirují a často na ně navazují i prvky, které řadím do lidové kultury, tedy lidové stravování či výtvarný projev. To se projevuje třeba již výše zmíněnými ochutnávkami valašských pokrmů, mezi které patří třeba frgály,

kteří se pečou i v mateřské škole. Při cestách do přírody též mohou děti obdivovat valašskou architekturu a zajímavosti lidového stavitelství.

Velkou váhu valašské mateřské školy kladou lidovým tancům a písním. Pro jejich plný komplexní rozvoj některé založily i valašské kroužky, se kterými se dále účastní akcí pro obec i širokou veřejnost na festivalech nebo různých slavnostech. „*Tradice valašského kroužku je dlouholetá. Hodně děti seznamujeme s hudební složkou, učíme je písničky, tance, pak s nimi vystupujeme v rámci mateřské školy, ale taky na vítání občánků nebo pro seniory.*“ (UČ45) Valašskými písněmi jsou inspirované i tematické celky v MŠ46: „*S valašskou písničkou je nám dobře: Má milá má trnku, Cib, cib, cibulěnka, Dú, Valaši, dú.*“ UČ46 tuto činnost mateřské školy komentuje, že celky jsou propojené prostřednictvím valašských písní. Integrované bloky jsou rozděleny na roční období a na každý měsíc má mateřská škola nachystanou písničku, kterou využívají buď jako motivaci, nebo v rámci didaktické hlavní činnosti. S valašskými písněmi i tancem vystupují vybrané děti i z MŠ34 a UČ34 k tomu dodává, že některé písničky, třeba Beskyde, Beskyde, se učí všechny děti v rámci školky. S valašským pásmem mohou předškoláci a vybrané děti vystupovat i 3-4krát ročně na obecních akcích. A nebylo by to správné vystoupení a reprezentování mateřské školy, kdyby děti zpívající lidové tance neměli lidový oděv neboli kroj. Ten používají mateřské školy nejen k tomuto účelu, ale i při oslavách a slavnostních akcích v mateřské škole. „*Máme sponzorské dary v podobě krojů a krpců a jsme v tomto ohledu hodně podporováni, nejenom obcí.*“ (UČ45) Jinde dokonce realizují mezinárodní mikroprojekt zaměřený na sdílení zkušeností a příhraniční spolupráci. „*Pořídili jsme si v rámci mikroprojektu valašské kroje, které používáme nejen při vítání občánků a jiná vystoupení, ale i na tablo dětí před odchodem do základní školy.*“ (UČ46)

Na Valašsku jsou pak dodržovány další zvyky v rámci lidových obyčejů a obřadů, o jejichž udržování se starají nejen vzdělávací instituce, ale i spolky a obce. „*Seznamování dětí s tradicemi Masopustu, v naší vesnici Vodění medvěda.*“ (MŠ43) Rozšířená tradice dodržována na Valašsku v období Masopustu se váže k oslavám před začátkem postní doby. Mateřské školy ji též zahrnují do své vzdělávací nabídky, přidávají ale i další zvyklosti typické pro tuto slavnost: „*Tak únor, to je masopustní veselí, to je ve školce období legrace a hudebních hrátek a vlastně končíme to pak masopustním průvodem. Hodně je tu hudby, děti se tu hudbu učí vnímat, a třeba i masopustní říkadla a popěvky, co k Masopustu patřilo. Pochováváme basu, děti ví, proč se pochovává. Pečou se koblihy ve školce a na konec je to klasické Vodění medvěda. A je to zase o tom, že si to prožijeme ve*

školce společně.“ (UČ26) Nejen tuto tradici mohou děti vnímat na Valašsku i v běžném životě mimo mateřskou školu, v regionu se jich dodržuje mnohem více. Je jím také zvyk stavění máje v květnu. „*Rozvoj kulturních dovedností – lidové tradice. Návčik krátkého vystoupení na akci s rodiči – stavění máje. Zdobení a stavění májky.*“ (MŠ32) Obřad, který opět připomíná radostné období plné jara a tance, je květnová slavnost, která se uchytila i v mateřských školách v regionu a velmi přispívá k udržení pozitivních vztahů a spolupráce rodiny a školy. UČ46 k tomu dodává, že na stavění a konečně i na kácení máje se tradičně zvuou rodiče, kteří se stavbou břízky pomáhají a děti na těchto slavnostech vystoupí s pásmem lidových písní a tanců k jarnímu tématu. Nejen tyto tradice se pak dodržují i v obci díky četným spolkům a aktivitě zainteresovaných občanů. Všechny participantky z Valašska se shodly, že i v obci či městě jsou zvyklosti udržovány a předávány dalším generacím. V obcích často bývají, stejně jako na Slovácku, činné folklorní soubory, které dávají dětem možnost zapojit se do jejich činnosti v dětském, a později i v dospělém věku.

V souhrnu se tedy dá říci, že prvky lidové kultury, které jsou v mateřských školách na Slovácku a Valašsku využívány, jsou typické pro analyzované oblasti a zahrnují i operacionalizované prvky z kapitoly 4.6. Z uvedených obsahů vyplývá, že na Slovácku se do školních vzdělávacích programů hojně promítají hody a slavnosti spojené se svatými patrony, na Valašsku pak čerpají nejvíce tradic z přírody a s dětmi aktivně prožívají regionální zvyky z období jara a zimy. Pro oba regiony je pak společné zapojení lidových písní a tanců a podložení lidových obyčejů o lidové stravování. Činnosti s lidovou tematikou děti z mateřských škol mohou vidět i ve svých obcích a městech, protože z obsahové analýzy je znát aktivita při zapojení do obecního dění. O ní budu také dále psát v kapitole 5.5.

5.3 Něco navíc

V následující kapitole se pokusím popsat úhel pohledu participantek na aktivity a činnosti, které zařazují do vzdělávání. Zajímat mě bude především, zda samy cítí, že jsou tyto aktivity něčím významným a odlišným, anebo zda se jedná o běžnou součást výchovně vzdělávacího procesu.

„*Jestli je to jako nadstandardní, to nevím, ale máme určitě víc těch prvků lidové kultury. Že jako neděláme jenom ty Vánoce a Velikonoce, že jo, ale třeba ty barborky, anebo Masopust no.*“ (UČ2) O tom, jaké činnosti jsou nadstandardní, polemizuje nejedna participantka. Všechny se však shodly na tom, co by mělo být v mateřských školách,

v rámci tradic a zvyků, stejné. Jsou to tedy především zvyklosti a tradiční akce, které se konají k příležitosti Vánoc a Velikonoc. Tyto dva hlavní svátky roku jsou považovány za běžnou součást školního roku a není proto divu, že jejich uvedení je patrné i ve všech analyzovaných školních vzdělávacích plánech. Z nich tedy, k doplnění interview, vyplývá, že jsou pro mateřské školy záhytnými body a žádné jaro ani zima se bez nich nemůže obejít. „*Charakteristika IB Jaro:(...)orientovat se ve světě lidí a mezilidských vztahů, poznávat regionální tradice, seznamování se s kulturou tradiční pro náš kraj – lidové tradice Velikonoc.*“ (MŠ18) Co ale některé mateřské školy dělají navíc, jsou způsoby provedení tradic. Prakticky se tak nejedná jen o zpívání koled na Vánoce, či malování kraslic na Velikonoce, ale pracují též s regionálními zvyklostmi a tradicemi. Participantka UČ8 to popisuje jako staré zvyky, které však jdou zrealizovat s malými dětmi v prostředí mateřské školy. „*Děláme takovou klasiku, třeba krájení jablíčka, to je jasné, s holkama jsme ale třeba házely boty.*“ Ve školních vzdělávacích programech se pak také často objevuje pečení vánočního cukroví nebo tvorba ozdob na stromeček z přírodnin nebo šustí. Nejčastěji se však skloňuje samotný význam Vánoc s důrazem na jejich původ a tradici. „*Seznamovat děti s lidovými pranostikami, říkadly a hádankami; rozhovory „O adventu“, „O Vánocích“ - jak a jaké svátky slaví v jiných zemích, jaké zvyky se v domácnostech dodržují.*“ (MŠ48)

Kromě Vánoc a Velikonoc však mateřské školy dodržují i jiné zvyky, které v jiných školách nenajdeme. „*Tak to si myslím, že určitě, protože ne každá školka to dělá. Když to srovnám třeba s mateřskou školou ve městě, odkud pocházím, tam jsou taky hodý, ale ta školka se těch hodů neúčastní a my tady se přímo účastníme a přímo vlastně na tom pracujeme. Takže to je určitě něco navíc, protože to bývá v sobotu ještě k tomu.*“ (UČ6) Vystoupení na hodech či jiných veřejných akcích v rámci slavností a obecních zvyků jsou blíže popsána v kapitole 5.2, školy se tak pozitivně prezentují v obci i okolí a z těchto aktivit čerpají jen benefity. „*Myslím, že pro mateřskou školu je důležité pracovat s lidovou kulturou, protože my, když se to tak vezme, můžeme tu školku trochu odlišit od jiných, je to v podstatě takový specifický znak té školky.*“ (UČ34) Některá mateřská škola využije možnosti představit svou folklorní aktivitu na místních hodech, některá zvolí komplexnější cestu a s dětmi folklorní tematiku zpracovává po celý školní rok, ne jen před slavnostmi. Setkat se tak můžeme s folklorními soubory a skupinami, které vznikají přímo v mateřských školách. Organizovány jsou v odpoledních hodinách, je nepsaným pravidlem, že je navštěvují spíše předškolní a starší děti a mateřskou školou jsou nabízeny

zdarma nebo za menší poplatek. Soustavně připravují děti na reprezentativní akce typu vítání občánků anebo přímo k účasti na regionálních festivalech a folklorních soutěžích. Prvotním cílem však je, aby „*děti získaly velmi dobrý vztah k lidovým písním a místnímu folkloru.*“ (MŠ34)

Z analyzovaných škol se také některé zapojily do projektu Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici s názvem Tady jsme doma. Ten vydal příručku pro učitele především základních škol, jak přiblížit dětem regionální folklor a historii. Programu se ale chtějí účastnit i mateřské školy a využít podnětů a dobrých nápadů, které autorky sesbíraly a teď je předávají dál. „*Jak jsme byli na tom školení, tak se nám podařilo jet do Strážnice a tak tam právě byly čtyři paní učitelky a ty předávaly nějaké inspirace a tak, třeba jsme pekly svatomartinské rohlíčky. A hodně využíváme od Šottnerové ty sešitky, máme toho celkem hodně k tradicím, zařazujeme to v týdenních blocích.*“ (UČ8) Nadstandardním projevem tak může být třeba zajištění a ušití krojů nebo spolupráce s místními folklorními soubory. Ukázkou dětských lidových krojů ze Slovácka a Valašska s jejich rozdílným designem je možné vidět na obrázcích 5 a 6.



Obrázek 5: Dětský kroj na Slovácku (MŠ6, 2019)



Obrázek 6: Dětský kroj na Valašsku (MŠ45, 2019)

Mateřské školy ale občas suplují či doplňují činnost těchto, především dětských, folklorních souborů, že de facto zaštiťují lidovou kulturu pro všechny děti, které by jinak folklorní soubor nenavštívily. Také udržují tradice dětských her a obřadů, které s pomocí pedagogického sboru a rodičů každoročně realizují. Opět se tak tím snaží vytvořit dětem kvalitní kulturní základnu a v obcích, které folklorem žijí, se přiblížit trendu udávaného

společenstvím. „*Program je zaměřen na posilování pozitivního vztahu dětí k domovu, k vytváření povědomí o vlastní sounáležitosti s lidmi a společností odkud pocházejí. Nedílnou součástí je i seznamování dětí s kulturou, tradicemi a zvyky udržovanými v obci a blízkém okolí.*“ (MŠ11) Zařazení folklorních tradic a zvyků ale nemusí všichni považovat vždy za něco speciálního. „*Ne, nepovažuji to za něco nadstandardního, přijde mi to jako samozřejmost. Jednou z našich priorit mateřské školy je udržovat tradice, máme to v tom doplňujícím programu, navíc v obci se to hodně dodržuje, tak je očekávatelné, že to budeme mít i ve školce.*“ (UČ20) Je tedy na subjektivním názoru každého ředitele či ředitelky, jak tuto práci s lidovou kulturou pojme. Často je zahrnutí folkloru otázkou filosofie školy a má dopad na její integraci do vzdělávací nabídky, ještě častěji je to však snaha učitelů a učitelek, které jsou zainteresované do folkloru a tuto zálibu předávají dál. O tomto fenoménu budu dále psát v kapitole 5.5.

„*Podle mě je důležité tam ten folklor zařazovat, protože nás obklopuje a je škoda toho nevyužívat. Jak se říká, předáváme to z generace na generaci a školka je v tom takový odrazový můstek.*“ (UČ2) Jak již bylo uvedeno v kapitole 5.1, mateřské školy ve školních vzdělávacích programech uvádí svá specifika a výjimečnosti, kterými se reprezentují před rodiči i veřejností, aby si je v případě zájmu mohli vybrat. Důvodů pro zvolení folkloru a lidové kultury do hlavního proudu vzdělávací nabídky může být několik, ať už je to výše zmíněný generační přenos, nebo také že se zkrátka jedná o estetickou oblast umění. „*Tak je to vždycky takové líbivé vystoupení pro veřejnost, třeba pro babičky a dědečky je to lákavé. Děti jsou stejně oblečené a působí to celistvě, no mají to všichni rádi.*“ (UČ15)

Tato kapitola pojednávala o aktivitách a činnostech s prvky lidové kultury, které jsou specifické a nadstandardní oproti běžným tradicím a zvykům konaným v mateřských školách. Participantky se shodly, že v jejich mateřských školách se dbá na tradice Vánoc a Velikonoc, stejně tak jako ve většině mateřských škol, ale ony přidávají do výuky i netradiční a regionální prvky, kde podporují sounáležitost s krajem a místem, ve kterém děti žijí. Také se v obsahové analýze školních vzdělávacích programů vyskytla speciální nabídka mateřských škol s organizací folklorního kroužku přímo v prostorách školy. Tyto skupiny se pak dále zaměřují na vystupování na akcích pro veřejnost, obecních akcích, interních vystoupeních pro mateřskou školu, ale také vystupují na různých festivalech a regionálních přehlídkách. Další mateřské školy pak šly ještě dál a zapojily se do programu realizovaného Národním ústavem lidové kultury, který cílí na uchování a přenos informací mladším generacím. Většina participantek tyto aktivity považuje za ojedinělé a

charakterizující mateřskou školu, protože se tak liší od ostatních a nabízí dětem a rodičům specifickou a kulturně bohaté zázemí. Najdou se však i takové účastnice, které činnosti s lidovou kulturou považují za běžné a samozřejmé, protože přirozeně kopírují běh obecního života a nevyvíkají tak nad společenskými koncepty. Důvodem, proč jsou tyto prvky lidové kultury zapracovávány, jsou především již zmíněná prezentace mateřské školy veřejnosti a rodičům, ale také snaha o zachování tradic a obliba folkloru jako takového.

5.4 A co děti?

Obsahem čtvrté kapitoly by měl být pohled samotných účastnic na obraz o samotných dětech v procesu výuky lidové kultury. Ve výzkumu mne zajímá především, jakým způsobem jsou s prvky lidové kultury seznamovány a zda je toto téma přirozeně zajímavé. Z analyzovaného materiálu vyplývá, že se všechny mateřské školy snaží udělat pro spokojenost dětí maximum: „*Nemůžeme všechny děti naučit všechno, ale můžeme je učinit šťastnými.*“ (MŠ24) Nyní se tedy na tuto problematiku pokusím podat komplexní odpověď.

Veškeré aktivity a činnosti konané v mateřské škole jsou o dětech a pro děti, i začlenění lidové kultury proto musí být vhodně zařazené vzhledem k jejich vývoji a věku. „*Hlavním záměrem je rozvíjet osobnost samostatného, sebevědomého dítěte, schopného spolupracovat a komunikovat s ostatními. Vytvářet postoje vůči ostatním lidem, světu kolem, k člověku a jeho práci, k rodině, přírodě, vlastnímu zdraví, historii a k tradicím.*“ (MŠ3) Na základě teoretických podkladů uvedených v první části diplomové práce je patrné, že lidové písně jsou obecně velmi dobře dětmi přijímány. Zpívá se v nich o srozumitelných a jednoznačných situacích, mají jednoduchý nápěv a melodii a lehce se zapamatují. Proto jsou zařazovány do vzdělávací nabídky všech mateřských škol: „*zpěv lidových písní, koled, masopustní rej – receptivní slovesné, literární, výtvarné či dramatické činnosti, poslech příběhů, veršů, textů tematicky spjatých se svátky a tradicemi, hudebních skladeb a písní, sledování dramatizací.*“ (MŠ47) Děti také těší úspěch a s nadsázkou se dá říci, že jsou rády středem pozornosti. Toho se jim samozřejmě dostává, když některé momenty patří jen jim, jako třeba na vystoupení či besídce, kde jsou všechny oči upírány na ně. „*Děti mají velkou radost, když vystupují na obci, rodiče se na ně přijdou podívat, oni se jim mohou ukázat, že se něco naučili. Tak z tohoto hlediska to beru tak, že oni se mohou jako před ostatními vytáhnout, že oni dělají něco víc než ostatní.*“ (UČ34) ne

každé dítě však může mít velkou radost a potěchu z vystupování a předvádění se, je spíše stranou a introvertní. Participantky ale dodávají, že vystupují pro veřejnost samozřejmě jen ty děti, co samy skutečně chtějí, do ničeho je učitelé netlačí. V mateřské škole, kde se trénuje „nanečisto“, to však baví valnou většinu. UČ15 přidává, že lidové písničky jsou dětem blízké a bezprostřední, tedy je zajisté baví. Také je dobré je podbarvit hudebním doprovodem, buď CD, nebo vlastním doprovodem, který děti vždy nejvíc chytne a potom je to i víc baví. Společně ale s dalšími participantkami přiznávají, že se děti rády pochlubí nově naučenými tanečky a notují si písničky i během běžných činností.

Jiné participantky naopak vyzdvihují velký vliv rodiny a zájmu rodičů, který předávají dětem. *„Rodiče mají možnost spolupodílet se na dění školy, pomáhají při organizaci nejrůznějších akcí. Rozvíjíme osobnost dítěte s citovým postojem k rodině a vzhledem k našemu regionu především k historii, lidovým tradicím a zvyklostem obce.“* (MŠ12) Rodinné zvyklosti se na dětech podepisují ze všeho nejvíce, to, k čemu je dovedou rodiče vlastní výchovou je nejsilnějšími vlastnostmi a zvyklostmi, které se z dětství odnesou. *„Myslím si, že je to vidět, jak jsou vedené v rodině. Pokud prožijí víkend někde na takové folklorní akci, tak o tom hodně mluví, nebo děti chodí do těch folklorních kroužků a povídají o tom. Ale pokud to dítě není vedeno v rodině, tak ten zájem nemá, ale my se snažíme ho tady probudit.“* (UČ26) O spolupráci rodiny a školy budu dále psát v kapitole 5.5, už z těchto slov je ale jasné, že bez nadšení rodičů by děti folklorní kroužky nenavštěvovaly a setkávaly by se s prvky lidové kultury jen při běžné didakticky řízené činnosti v rámci výuky. To děti může bavit, ale také nemusí, hlavně pokud nebudou mít podněty k lidové hudbě i tanci častěji a především mimo mateřskou školu, u folkloru do budoucna těžko zůstanou.

Na dítě tedy má vliv učitelka, které mu podává prvky lidové kultury lákavou formou, dále jeho rodina, ve které vyrůstá a přebírá zvyklosti a vazbu na určité způsoby trávení volného času, výzkum ale ukázal, že i obec a její zvyklosti děti velmi ovlivňují. *„Náš ŠVP i TVP je přizpůsoben regionálním podmínkám. Jelikož jde o vesnickou mateřskou školu, preferujeme udržování lidových tradic. Projekt je dobrý, když to děti baví.“* (MŠ22) V obci se konává mnoho událostí a slavností, kterých jsou děti přímými účastníky. O obyčejích na Slovácku i Valašsku jsem psala v kapitole 5.2, znovu ale připomenu, že se jedná o hody, masopustní oslavy i poutě, které děti vnímají jako pravidelnou součást životů. Potvrzuje to též UČ20, která říká, že děti mají přirozený zájem

o tradice, protože jsou s nimi konfrontovány v jejich domovském prostředí, a to i přesto, že se jich nemusí samy účastnit.

Toto učení, které probíhá veskrze samovolně prostřednictvím zážitků a situací, zohledňují i tvůrci školních vzdělávacích programů: *„Zaměřujeme se především na prožitkové učení – hry a činnosti jsou založeny na přímých zážitcích. Uplatňujeme také situační učení - dítě se učí poznatkům a dovednostem v okamžiku, kdy je potřebuje a lépe si je zapamatuje. Dále uplatňujeme integrované učení, projektové učení a prosociální chování.“* (MŠ23) Z obsahové analýzy doplněné o polostrukturovaná interview tedy vyplývá, že děti jsou s prvky lidové kultury seznamovány prostřednictvím zážitků a situací, ve kterých se s lidovými prvky setkávají. Docházet k tomu může buď během didakticky řízené činnosti, při procházce po obci či městě, při činnosti folklorního souboru, nebo také během folklorního vystoupení. *„U nás se nejvíce osvědčilo prožitkové učení, děti si to zažijí na vlastní kůži, máme besedy u cimbálu, vidí ty muzikanty, slyší písničky a třeba si vybavují, že je poznávají z domova, kde je zpívají rodiče, nebo z folklorního souboru, kde tančí.“* (MŠ20) Na způsobu předávání se shodují všechny participantky a v porovnání se školními vzdělávacími plány předesílají, že nejdůležitější je integrovat do výuky více způsobů poznávání lidové kultury a nespoléhat jen na obrázky a nahrávky, ale skutečně jít ven, do přírody nebo za kulturou, a vidět domy a muziku naživo.

Čtvrtá kapitola byla zaměřená především na děti samotné a jejich vnímání lidové kultury. Z výzkumu vyšly závěry, že děti ji velmi kladně zohledňují, rády vystupují s folklorním pásmem a písně i tance se jim dle participantek líbí. S lidovou kulturou jsou obeznámeny i mimo mateřskou školu, hodně informací o ní si odnáší z rodiny a obecních akcí. Mateřská škola pak velmi využívá prožitkového a situačního učení k plnohodnotnému představení folkloru dětem vně i mimo školu.

5.5 Je to láska?

V poslední kapitole podám informace získané analýzou školních vzdělávacích programů a interview s participantkami o jejich vlastním zájmu o folklor. Zajímalo mne hlavně, jaký k němu mají vztah, zda jsou adekvátně vybaveny k předávání lidové kultury dětem a s jakými subjekty mateřská škola spolupracuje v rámci aktivního využívání prvků lidové kultury.

Učitel mateřské školy je profese, jejíž náplní není jen předávání naučených dovedností a informací, ale učitel dává dětem kus sebe a svých vlastních hodnot a postojů.

Potvrzují to i participantky, které znají svůj učitelský sbor a ví, s jakými schopnostmi učitelky pracují. „*Určitě tím i samy žijí, chodí na valašské plesy, zpívají v kostele valašské písně, jo, takže tímhle žijou. Byly tak vychovány, a teď to předávají té mladší generaci*“ (UČ47). Názor potvrzuje i UČ2 a dodává, že paní učitelky z jejich mateřské školy rády zpívají a tančí lidové tance, a proto se tedy o tuto oblast kultury chtějí podělit s dětmi. Samozřejmost to však není, ne každá učitelka má ráda folklor anebo nemá v oblibě lidové písně a tance. Tuto výjimečnost shrnuje UČ45 slovy, že záleží na nasazení každého jednotlivého člověka: „*pokud s tím někdo nemá zkušenost, nedá dětem tolik co člověk, pro něhož je to srdcová záležitost.*“ Ne všude mají ale ředitelky s folklorním srdcem spolehnouti na učitelky, některé totiž mohou být neadekvátně vybaveny: „*momentálně je situace taková, že učitelky, které se tomu věnovaly, tak odešly do důchodu, a teď to přebrala mladší generace a trochu se s tím potýkáme, protože ne všechny učitelky jsou z tohoto regionu a tak ty tradice ani neznají a seznamují se s nimi, je to pro ně teď obtížnější*“ (UČ34). Z oslovených mateřských škol ale tato situace není běžná a spíše platí, že učitelky mají k folkloru kladný vztah a jeho předávání dětem berou jako samozřejmost. „*Všechny učitelky dobře zpívají, některé mají zálibu ve valašských tancích a písních, občas s dětmi v lidových krojích vystupují na veřejnosti*“ (MŠ26). Osobní zápal a entuziasmus tedy bývají nejčastějším hnacím motorem pro učitele, aby aktivně využívali prvky lidové kultury během školního roku. Není to však vždy jen o samotných učitelích, valnou měrou přispívají i externí spolupracovníci a subjekty, které následně jmenuji.

„*S rodičovskou veřejností mateřská škola spolupracuje každý měsíc. Účast na vystoupení dětí, koledování na obci, příprava masopustního karnevalu, vynášení Morény k řece Moravě*“ (MŠ17). V každém školním vzdělávacím programu je zmínka o spolupráci s rodiči, logicky tak i na tuto problematiku přišla řeč s interview s participantkami. Vesměs se všechny shodují, že s rodiči v rámci využívání prvků lidové kultury úzce spolupracují a to nejen konzumní cestou, kdy rodiče přijdou shlédnout vystoupení dětí, ale hlavně aktivní spoluprací, kdy rodiče sami připraví celé třídě dětí z mateřské školy program. Popisuje to např. UČ26, která si aktivitu nejen rodičů, ale i prarodičů velmi pochvaluje: „*My tu máme velmi šikovné rodiče, maminky, ta spolupráce je úzká. Třeba formou vzájemných návštěv, kdy jdeme s dětmi na procházku podívat se k někomu, ale i šikovní rodiče přijdou do školky ukázat, co umí. Byl tu jeden dědeček, učil děti plést tatary, taky zveme babičky, aby vzpomínaly na mládí, jaké měly hračky, děti to ohromně baví a zajímá.*“ Z obsahové analýzy školních vzdělávacích programů plyne, že spolupráce rodiny a školy je silnější

zvláště v období konání slavností a velkých akcí, na který je pomoc rodičů nutná, např. s přípravou masek dětem, pomoc se stavěním máje, chystání krojů apod. Spolupráce s prarodiči se v ŠVP nevyskytuje konkrétně, o ní hovoří participantky při interview a zdůrazňují zvláště ochotu seniorů zapojit se a přijít do mateřské školy dětem ukázat starodávné tradice a umění: „v rámci spolupráce s rodiči jsme měli, že jedna babička přišla vlastně ukázat, jak se dělají panenky ze šustí, tak to mělo velký úspěch. A ta babička říkala přímo postup, jak se to dělá, jakože kde se to vlastně vezme, děti nevěděly, že to najdou v přírodě, že to není vyrobené“ (MŠ8). Zájem o podobné akce dokládají i další mateřské školy a z analyzovaných interview vyplývá, že jsou konané k radosti a spokojenosti všech zúčastněných.

Dalším významným subjektem, se kterým mateřská škola spolupracuje ve využívání prvků lidové kultury, jsou základní školy. Společně s nimi jsou často v obcích jedinými institucionálními organizacemi, které se starají o děti a mládež a zajišťují jim dostatek kulturního vyžití. Z analyzovaných škol bylo nezanedbatelné množství mateřských škol spojeno se základními, čili mají stejného ředitele a i akce budou pro děti pořádat hromadně. „Společně se základní školou vystupují děti na akcích pro obec, prvňáčci se i chodí pochlubit do školky, jak jim to jde, říci dětem, ať se nebojí a že škola je prima. No a vlastně i ty učitelky mezi sebou si pomáhají a radí se, co udělat dalšího pro děcka. Taky si půjčeme kroje a trénujeme na vystoupení“ (UČ27). Dalšími subjekty, se kterými mateřská škola spolupracuje, jsou často spolky a organizace činné v obci či přilehlém městě: „spolupráce s obecním úřadem při organizování kulturních vystoupení na významných akcích obce, se sborem pro občanské záležitosti na programu na vítání občánků.“ (MŠ10) Dle obsahových analýz byly identifikovány i organizace Sokol, obecní knihovna, farnost, domov důchodců, základní umělecká škola, myslivecký sbor, hasiči i místní cimbálová muzika či folklorní soubor, se kterým děti vystupují v krojích. Cimbálová muzika pak také přijde do mateřské školy v nejednom případě zahrát na besídku. Aktivně se zapojují i jednotlivci z řad spoluobčanů a nabízí ukázkou svého umění: „sezónní a tematické návštěvy a akce na farmě p. X a p. Y“ (MŠ49) nebo „pokud je potřeba vyrobit nějaká rekvizita a pomůcka, tak pomůžou lidi z obce nebo rodiče, to nám teď řezbář vyrobil koníky“ (UČ15).

Závěrečná kapitola výzkumného šetření s názvem Je to láska? pojednává o subjektivních pocitech, díky kterým učitelé v mateřské škole využívají prvky lidové kultury. Učitelé jsou sami aktivními nositeli tradic a zvyků, a jelikož spatřují v těch

činnostech smysl a pozitivní dopad na děti, předávají jim je aktivně přímo během edukačního procesu. Ve svém osobním životě se folkloru též věnují a tato oblast jim je dle výsledků z interview ve většině případů velmi blízká. Mateřská škola ale také hojně využívá spolupráce folklorně zapálených rodičů a prarodičů, kteří jim nejen pomáhají s chodem a přípravou akcí, ale sami též přidávají vlastní know-how a objektivní zájem o lidovou kulturu. V rámci obce či města pak mateřská škola spolupracuje s dlouhou řadou subjektů, díky kterým udržují lidové tradice aktivní a přínosné pro nejmladší obyvatelstvo obce.

Kapitola zabývající se výsledky výzkumného šetření představuje ucelené závěry plynoucí z obsahové analýzy školních vzdělávacích programů vybraných mateřských škol na Slovácku a Valašsku a z polostukturovaného interview s participantkami z řad učitelek nebo ředitelek mateřských škol. Popisuje jednotlivé kategorie vzniklé z předchozího kódování a podává tak odpověď na hlavní výzkumnou otázku, která zkoumá, jak jsou prvky lidové kultury zastoupeny v ŠVP vybraných mateřských škol ve zkoumaných regionech. Odpovědí z výčtu jednotlivých kategorií je, že prvky lidové kultury, které jsem operacionalizovala v kapitole 4.6, se skutečně vyskytují ve školních vzdělávacích programech mateřských škol. Pro oba regiony je shodné využívání lidových písní a tanců v edukační činnosti. Pracují s nimi během dopoledních hlavních didaktických aktivit, ale zařazují je i do náplně folklorních souborů a kroužků, které v mateřských školách probíhají. V ŠVP jsou dále velkou měrou zastoupeny lidové tradice, obyčeje a slavnosti, které mateřská škola realizuje s pomocí rodičů a místních organizací a spolků. Místo však mají i během hlavní didaktické činnosti určené jen dětem v rámci integrovaných bloků. U využívání lidových tradic jsou patrné rozdíly mezi zkoumanými regiony Slovácka a Valašska, neboť každá oblast má typické jiné zvyky, např. vodění medvěda je zvyk převažující na Valašsku a slovácké hody jsou již svým názvem jasně řadící ke Slovácku. Dále pak se v mateřských školách využívá prvků lidové architektury či stravování a to vždy s ohledem na dovednosti a aktivitu dětí. Podrobnější shrnutí výsledků poskytují v kapitole 6, ve které odpovídám na dílčí výzkumné otázky, které jsem si na začátku práce stanovila.

6 SHRNUTÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V následující kapitole komplexně shrnu výsledky mého výzkumného šetření. To probíhalo na základě obsahové analýzy školních vzdělávacích programů vybraných mateřských škol z regionů Slovácko a Valašsko. Díky tomuto kroku se mi podařilo získat odpovědi na první dvě výzkumné otázky. Dále jsem ve výzkumném šetření pracovala s polostrukturovaným interview, které jsem uskutečnila s vybranými participantkami z mateřských škol zvolených regionů. Jejich bližší odpovědi a podrobnější vhled do problematiky mi pomohly odpovědět na třetí a čtvrtou výzkumnou otázku, ale samozřejmě jsem díky nim doplnila i první a druhou. Nyní uvedenu získané výsledky a komentuji je v souvislosti s jednotlivými výzkumnými otázkami.

6.1 VO1: V jakém rozsahu jsou zastoupeny prvky lidové kultury ve školních vzdělávacích programech vybraných mateřských škol?

Při obsahové analýze mne zajímalo zejména, zda ŠVP mateřských škol obsahují zmínky o prvcích lidové kultury. Ve všech analyzovaných programech byla o tradiční lidové kultuře zmínka alespoň v takovém rozsahu, že zohledňovala slavení Vánoc a Velikonoc s lidovými zvyky, které ke svátkům patří. Vybrané mateřské školy, ve kterých jsem dále dělala interview, už měly v ŠVP zahrnuty tradice místní, regionální i církevní, a ty se odrážely do všech integrovaných bloků či vzdělávacích celků, aby komplexně pokryly celý rok.

6.2 VO2: Kde konkrétně je o prvcích lidové kultury zmínka ve školních vzdělávacích programech vybraných mateřských škol?

První výzkumná otázka pojednala o rozsahu zastoupení prvků lidové kultury v ŠVP a tato otázka doplní, kde se tyto prvky konkrétně v programech nachází. Pokud tedy je o lidové kultuře v ŠVP zmínka, pak je to dle obsahové analýzy vybraných dokumentů buď v úvodu, v charakteristice školy nebo ve vzdělávací nabídce konkrétních činností. Každý program je psán jinak a řazení kapitol nebývá stejné, ale o folkloru byla zmínka hned v úvodních slovech u těch mateřských škol, které se lidové kultuře věnují naplno prostřednictvím folklorních souborů a kroužků. V charakteristice mateřské školy jsou zmínky o folkloru v takových školních vzdělávacích programech, které kladou důraz na využívání regionálních tradic a zvyků charakteristických pro jejich obec či město. Je to tak především z toho důvodu, že se mateřské školy chtějí odlišit od jiných a nabídnout rodičům a dětem krajské speciality. Zmíněné prvky lidové kultury se také objevují přímo v kapitolách

školních vzdělávacích programů zaměřených na popis vzdělávací nabídky a konkrétních činností. Tam je uvedeno skutečné využívání folkloru prostřednictvím širokého spektra aktivit. Toto začlenění nejvíce odpovídá i popisu čtvrté oblasti RVP PV uvedené v kapitole 3, která je vodítkem k plnohodnotnému začlenění dítěte do společnosti díky bohaté paletě vzdělávacích cílů a nabídky.

6.3 VO3: Co vedlo pedagogické pracovníky vybraných mateřských škol na Slovácku a Valašsku k zařazení prvků lidové kultury do školních vzdělávacích programů mateřských škol?

Na třetí výzkumnou otázku odpovídají hlavně participantky při polostrukturovaném interview, neboť právě zde se zohledňuje subjektivní názor pedagogických pracovníků. Shrnu-li všechny získané poznatky, pak největším důvodem k zařazení prvků lidové kultury do výuky i do ŠVP je fakt, že učitelský sbor chce rodičům a veřejnosti představit obsah vzdělávání a seznámit je s aktivitami, které k folklorní tematice dělají. Může to být též podmíněno tím, že samotné učitelky mají k folkloru blízko, proto ho chtějí zařadit do edukačního obsahu dětem. Často také bylo zmíněno, že využívání prvků lidové kultury je považováno mateřskou školou za nadstandardní aktivitu a, jak již bylo řečeno výše, chtějí se tak odlišit od dalších škol v okolí. Především ale učitelé chtějí dětem poskytnout vhled do regionálních tradic a zvyků a umožnit jim lepší splynutí se společností, ve které vyrůstají. Podobné názory jsou znát i z teoretických základů v kapitole 1.3 od Schauerová a Maňáková (2015) či Stavrou (2015).

6.4 VO4: Jak jsou prvky lidové kultury ve vybraných mateřských školách didakticky zpracovány?

Mateřské školy, které byly zařazeny do výzkumného šetření, si s didaktickým zpracováním prvků lidové kultury poradily každá po svém i s rozdíly mezi využitím a náplní na Slovácku a Valašsku. Dá se ale shrnout, že školy vždy zapojovaly do výuky lidové tance a písně. To jsou ostatně pojmy, které jsem definovala v kapitole 1.4. Prakticky se tak dá v mateřských školách setkat krom již zmíněného lidové tance s lidovými písněmi také s lidovým výtvarným projevem, ať už aktivním či pasivním, se ztvárněním lidových obyčejů a účastí na slavnostech anebo s používáním krojů při vystoupení. Konkrétní náplň výuky pak obdobně vystihuje i Tichá (2014) či Mlčochová (2012) uvedené v teoretické části. Rozdílnosti mezi oběma zkoumanými regiony jsou pak uvedeny v kapitole 5.2.

7 DISKUZE

Problematika využívání prvků lidové kultury není v prostředí českých mateřských škol dostatečně ukotvená. V hlavním kurikulárním dokumentu, přesně v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (blíže kapitola 3), je nepatrná zmínka o práci s různými tradicemi a zvyky a pořádání slavností a kulturních programů. Ve srovnání se sousedním Polskem (Haratyk, 2013; Haratyk a Czerwińska-Górz, 2017) předkládají výzkumy prokazatelný pozitivní vliv na děti v předškolní institucionální výchově, která je však velkou měrou podložena v kurikulárním dokumentu vydávaným ministerstvem. V Polsku tak probíhá regionální vzdělávání s oporou o lidové tradice a zachovávání dědictví předků. Naše české prostředí, nejen Slovácko a Valašsko, staví na mnoha staletích lidových zvyků a je škoda je nezařadit i do kurikula předškolního vzdělávání. Otázkou tedy zůstává, proč v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání není znát odkaz české lidovosti a folkloru, který utváří dětskou duši i mimo mateřskou školu.

Z výzkumného šetření vyplývá, že tradice a lidové obyčeje pronikly do školních vzdělávacích programů, skrze které jsou dále předávány dětem. Výzkum však také ukázal, že aktivní práce a využívání prvků lidové kultury nemusí být zaneseno do oficiálního školního dokumentu, jak by to komplexnímu přístupu odpovídalo. Opět se nabízí otázka, zda by neměla být tradiční lidová kultura více zanesena do kurikulárního dokumentu školy v odpovídající formě. Je to ostatně i jeden z cílů Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu popsané v kapitole 1.3, kde se jasně zdůrazňuje chybějící dokumentová opora regionální kultury a jejího významu pro děti předškolního věku.

ZÁVĚR

Tématem této diplomové práce bylo využívání prvků lidové kultury v regionech Slovácka a Valašska a jejich komparace v rámci školních vzdělávacích programů. Cílem mého výzkumného šetření bylo zjistit, jaké prvky lidové kultury se objevují v ŠVP vybraných mateřských škol daných regionů a zda jsou v nich přímo uvedeny. Mou hlavní výzkumnou otázkou bylo popsat, jak jsou prvky lidové kultury zastoupeny ve školních vzdělávacích programech v mateřských školách na Slovácku a Valašsku. Na tuto otázku navazovaly dílčí výzkumné otázky, které mi cíleně pomohly k analýze, ze které jsem pak odvodila závěry.

Cílem teoretické části bylo vymezit pojmy související s tématem lidové kultury a zařadit je do souvislostí se vzděláváním a výchovou dětí. V teoretické části práce jsem tedy popsala základní okruhy problematiky, a těmi jsou lidová kultura na Slovácku a Valašsku a kurikulární dokumenty. Tyto okruhy jsem se snažila vzájemně propojit s odkazem na dítě v předškolním vzdělávání a vztáhnout je k cíli práce, aby podaly ucelený teoretický základ pro výzkumné šetření. Na teoretickou část jsem navázala empirickým zkoumáním, kde jsem si nejprve stanovila výzkumný problém, dle něj stanovila výzkumný cíl a zvolila jsem vhodné výzkumné metody, které jsem při výzkumném šetření použila. Metodologickou část jsem doplnila o charakteristiku výzkumného vzorku a další náležitosti nezbytné pro popis výzkumného šetření.

Ve výsledcích práce jsem popsala praktické využívání prvků lidové kultury ve školních vzdělávacích programech vybraných mateřských škol ve dvou zkoumaných regionech Slovácka a Valašska. Z výzkumu je patrné, že mateřské školy zařazují do náplně výuky lidové prvky – tance, písně, i zvyky, a to zejména s regionálním a místním charakterem. Ten je ve zkoumaných regionech z části odlišný. Na Slovácku převládá tradice hodů, zatímco na Valašsku se jedná o Masopustní zvyky. Mezi mateřskými školami jsou i rozdíly v uvedení prvků lidové kultury do ŠVP. V tomto dokumentu se nachází zmínka o folkloru na různých místech a v různých souvislostech, někde také dle výzkumu není uveden kompletní výčet aktivit. V neposlední řadě bylo dokázáno, že učitelé zařazují tradiční lidovou kulturu do výuky proto, že je dětem blízká a ve své podstatě srozumitelná a přirozená, a také proto, že ji sami učitelé mají rádi.

Zpracovaný výzkum by mohl zajímat učitele a ředitele mateřských škol, ať už ze zkoumaných oblastí Slovácka a Valašska, ale i z jiných regionů Čech, Moravy či Slezska,

kteří chtějí prohloubit vztah k lidové kultuře, předat ho dětem a pracovat s folklorem a prvky lidové kultury ve vyučovacím procesu.

Na samotný závěr práce bych ještě ráda uvedla myšlenku z úvodní pasáže o lidové písni. Ta, společně s tancem a zvyky, je součástí tradiční lidové kultury v naší vlasti, kterou si mezi sebou předávají lidé po generacích. Přežila mnoho těžkých dob a zůstala živá nejen v myslích, ale na rtech jejích interpretů, mezi nimiž jsou i děti. A tak jak se zpívá ve známé písničce „Ta naše písnička česká“, přála bych sobě i ostatním, abychom se v rodinách i školách snažili o zachování této kultury, která formuje naši kulturní gramotnost od narození až do smrti a svou milou podstatou nám dává pozitivní vzkaz budoucím generacím. *„Ta naše písnička česká, ta je tak hezká, tak hezká, jestli nám zahyne, všechno s ní pomine, potom už nebudem žít.“*

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bartoš, F. (1886). *Dialektologie moravská 1. díl - Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské*. Brno: Matice Moravská.

Brettschneiderová, V., & Kubecová, M. (2018). *Taneční činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe.

Bureš, P. (2014). *Elektronická mapa Slováků*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita.

Doporučení 25. generální konference UNESCO o ochraně tradiční a lidové kultury. [online]. Dostupné z WWW: http://www.nulk.cz/wp-content/uploads/2017/03/dop_unesco.pdf.

Gavora, P. (2015). Obsahová analýza v pedagogickom výskume: Pohľad na jej súčasné podoby. *Pedagogická orientace* 25(3), 345-371.

Hanuš, R., & Chytilová, L. (2009). *Zážitkově pedagogické učení*. Praha: Grada.

Haratyk, A. (2013). Regional Education in Polish, Czech and Slovakian Borderline after 1945. *Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal*, 5(1), 44–52.

Haratyk, A., & Czerwińska-Górz, B. (2017). Folk art and culture in the historical and educational context. *Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal*, 9(2), 31-45.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Janát, B. (1998). *Křesťanství a „pohanství“ – dvě duše tradiční lidové kultury*. In J. Krist et al., *Etika a tradiční lidová kultura*. (s. 72-79). Strážnice: Ústav lidové kultury.

Jančář, J. (2011). *Malý etnologický slovník*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.

Janeček, P. (2011). *Folklor atomového věku*. Praha: Národní muzeum.

Kadlečková, Š. *Vysypávané ornamenty z písku a mouky zdobí Šardice o hodech*. [online]. 2017 [cit. 8. 12. 2019]. Dostupné z: <https://brno.rozhlas.cz/vysypavane-ornamenty-z-pisku-a-mouky-zdobi-sardice-o-hodech-6460016>.

Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu České republiky na léta 2016 až 2020. (2016). Praha: Ministerstvo kultury ČR. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/koncepce-ucinnejsi-pece-o-tradicni-lidovou-kulturu-v-ceske-republiky-na-leta-2016-az-2020-1108.html>.

Kraus, J. (2009). *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia.

Kupcová, Z., Nádvorníková, H., Růžičková, V., Svobodová E., & Vondrušková, A. (2016). *Činnosti ke svátkům a tradicím v předškolním vzdělávání*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe.

Leščák, M., & Sirovátka, O. (1982). *Folklór a folkloristika: o ľudovej slovesnosti*. Bratislava: Smena.

Lidová kultura. *Folklorní soubory*. [online]. 2020 [cit. 7. 11. 2019]. Dostupné z: <http://www.lidovakultura.cz/folklorismus/folklorni-soubory/>.

Lina, L. (2014). Research on folk culture of Southern Shaanxi and kindergarten-based course construction. In: *Conference: 2014 International Conference on Economic Management and Social Science*, 170-174.

Linhart, J. (2007). *Slovník cizích slov pro nové století: základní měnové jednotky, abecední seznam chemických prvků, jazykovědné pojmy, 30 000 hesel*. Litvínov: Dialog.

Lišková, M. (2006). *Hudební činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe.

Mazáčová, K. (2011). *Folklor na Valašsku a jeho využití při výuce na 1. stupni základní školy*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita.

Mišun, M. *Vědomé putování Valašskem*. [online]. 2020 [cit. 8. 2. 2020]. Dostupné z: <http://www.slovanskakosile.cz/putovani-valasskem/>

Mišurcová, V. (1980). Funkce dětského folklóru v estetické výchově nejmenších. In L. Gawlik & V. Frolec *Dítě a tradice lidové kultury* (s. 33-37). Brno: Blok.

Mlčochová, M. (2012). *Neobyčejný rok předškoláka*. Praha: Portál.

Nhi, V. H. (2017). Folk Toys and Games for Children: Cultural Heritage of Vietnam. *International Journal of Social Sciences and Management*, 4(4), 223-231.

Olecká, I., & Ivanová, K. (2010). *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti*. Olomouc: Moravská vysoká škola.

Patočka, J., & Heřmanová, E. (2008). *Lokální a regionální kultura v České republice: Kulturní prostor, kulturní politika a kulturní dědictví (Vydání první.)*. Praha: ASPI.

Peck, M. S. (2012). *V jiném rytmu: vytváření společnosti*. Praha: Portál.

Průcha, J., & Kořátková, S. (2013). *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Praha: Portál.

Region Slovácko – sdružení pro rozvoj cestovního ruchu. (2014). Slovácko. Turistický průvodce regionem. Uherské Hradiště: Joker, spor.

Schauerová, A., & Maňáková, M. (2015). *Tady jsme doma - Regionální folklor do škol*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.

Soley, G., & Spelke, E. S. (2016). Shared cultural knowledge: Effects of music on young children's social preferences. *Cognition*, 148, 106-116.

Splavcová, H., & Vatalová, J. (2018). *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze.

Staňková, J. (1967). *Lidové výtvarné umění*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Stavrou, E. (2015). Determining the Cultural Identity of a Child through Folk Literature. *American Journal of Educational Research* 3(4), 527-534.

Sutton-Smith, B. (2016). *Children's folklore: a source book*. London: Taylor & Francis Ltd.

Štika, J. (1973). *Etnografický region Moravské Valašsko: jeho vznik a vývoj*. Ostrava: Profil.

Švaříček, R., & Šedřová, K. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Tichá, A. (2014). *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Praha: Portál.

Toncrová, D. (2000). *Lidové divadlo*. In J. Jančář a kol, *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská. Země a lid*. (s. 269-275). Strážnice: Ústav lidové kultury.

Úlehlová-Tilschová, M. (2011). *Česká strava lidová*. Praha: Triton.

Vařeka, J., & Frolec, V. (2007). *Lidová architektura*. Praha: Grada Publishing.

Zemská, J. (2008). *Prvky folklóru moravského Slovácka a jejich vliv na jedince předškolního věku*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita.

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

| | |
|---|----|
| Obrázek 1: Mapa Slovácka v etnografickém vymezení (Region Slovácko, 2014) | 24 |
| Obrázek 2: Mapa Valašska (Mišun, 2020) | 26 |
| Obrázek 3: Mapa Slovácka (Bureš, 2014) | 34 |
| Obrázek 4: Mapa Valašska (Bartoš, 1886) | 34 |
| Obrázek 5: Dětský kroj na Slovácku (MŠ6, 2019) | 58 |
| Obrázek 6: Dětský kroj na Valašsku (MŠ45, 2019) | 58 |
| | |
| Tabulka 1: Vybrané mateřské školy, se kterými bylo provedeno interview | 35 |

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA Č. 1: SCHEMA POLOSTRUKTUROVANÉHO INTERVIEW

Dobrý den, mé jméno je Šárka Ningerová a jsem studentka 2. ročníku magisterského oboru Pedagogika předškolního věku na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Tento rozhovor pořizuji za účelem výzkumu do mé diplomové práce s názvem Komparace využívání prvků lidové kultury ve školních vzdělávacích programech mateřských škol na Slovácku a Valašsku. Rozhovor je anonymní a po vyhodnocení výzkumu bude smazán. Poprosím Vás nyní o Vaše svolení, že mohu rozhovor nahrávat na záznamový přístroj. Děkuji za Váš čas a odpovědi.

1) Vaše mateřská škola pracuje dle ŠVP s prvky lidové kultury, jak konkrétně je využíváte?

- Jaké konkrétní prvky využíváte?
- Jak často je zařazujete?
- Proč je zařazujete?

2) Jsou to prvky lidové kultury charakterizující určitý region?

- O jaký region se jedná?
- Co je pro něj typické?
- Dodržují se tyto prvky lidové kultury i v obci/měště?

3) Jsou aktivity s prvky lidové kultury přesně vymezeny v ŠVP?

- V jaké oblasti jsou popsány?
- Proč je uvádíte/neuvádíte?
- Dají se tyto prvky aplikovat i do jiných oblastí ŠVP? Jakých?

4) Považujete toto zařazení prvků lidové kultury za nadstandardní oproti běžným tradicím a zvykům?

- Je pro Vaši mateřskou školu důležité seznamovat děti s regionální lidovou kulturou?
- Jsou učitelé v mateřské škole vybaveni k předávání lidových tradic a folkloru?

- Který konkrétní způsob integrace folklorních a regionálních prvků do výuky se Vám osobně ve své praxi jeví jako nejvhodnější a pro výuku nejefektivnější?
- Doporučila byste i ostatním mateřským školám pracovat s prvky lidové kultury?

5) Jakým způsobem jsou děti ve Vaší mateřské škole s kulturními zvyky a tradicemi seznamovány?

- Spolupracuje v tomto směru Vaše škola s rodiči dětí?
- Jakým způsobem s rodiči dětí spolupracujete?
- Spolupracuje Vaše MŠ v tomto směru ještě s jinými subjekty? Jakým způsobem?

6) Jaký zájem mají o lidové tradice děti?

7) Máte vy osobně ze svého života zkušenosti s folklorem?

PŘÍLOHA Č. 2: UKÁZKA OBSAHOVÉ ANALÝZY ŠKOLNÍHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU MŠ20

2.1 Charakteristika školy

Obec [redacted] leží v malebném přírodním prostředí, v chráněné krajinné oblasti, na úpatí Bílých Karpat, v jihovýchodní části Zlínského kraje. Je to obec známá svými lidovými tradicemi a folklórem.

Mateřská škola je umístěna uprostřed obce, byla otevřena v roce 1973, před tímto datem existoval v obci dětský útulek. Budova je postavena jako dvoutřídní mateřská škola. Počet tříd je uzpůsoben počtu zapsaných dětí. Součástí areálu je i školní zahrada, která je postupně účelově vybavována a upravována pro pobyt dětí. Je využívána v jakémkoliv ročním období.

Vizí naší mateřské školy je položit cestou přirozené výchovy základy celoživotního vzdělávání všem dětem podle jejich možností, potřeb i zájmů. Snahou je, abychom ve spolupráci s rodinou vychovali jedinečnou samostatnou osobnost. Učit děti žít s úctou k tradicím, být šťastný v současnosti a nést odpovědnost v budoucnosti.

Vzdělávací nabídka počítá s aktivní účastí dětí, tematicky je blízká, přiměřeně náročná. Základem je přirozené poznávání, proto rozvíjíme smyslové vnímání a prožitkové učení. Obsah vzdělávání je pestrý a tím rozpoznáváme talent a nadání dětí a spolu s rodiči napomáháme dalšímu nasměrování. Spolupracujeme se základní školou, pedagogicko psychologickou poradnou, speciálně pedagogickým centrem a výukovými centry pro ekologickou výchovu.

Umožňujeme dětem pocit volnosti, vlastního rozhodování. Snažíme se, aby děti nacházely v mateřské škole potřebné zázemí, bezpečí, těšily se do mateřské školy, byly zde šťastné a spokojené.

Hrou se děti učí. Hra je pro dítě prací, je jeho povoláním, jeho životem. Hra je také potřebou, vyjadřovacím prostředkem, zábavou, motivací, vede k vnímání světa, k vnitřní pohodě, k soustředění, představitosti, k naslouchání, vytváření důvěry i radosti.

Děti žijí ve vesnici, která se navrácí k lidovým tradicím a mají možnost hrou tyto tradice prožívat a poznávat.

Proto je název našeho programu: Mozaika her a tradic.

ZIMA

Charakteristika integrovaného bloku

Zimní období začíná přípravou na Mikuláše a Vánoce s prožíváním vánočních zvyků a obyčejů, kdy děti mohou projevat své emoce a nálady, zapojí své dovednosti, tvořivost a fantazii při výrobě dekorací, dárků pro kamarády a přípravou na společné koledování. Pomohou při výzdobě tříd, šaten, zdobení stromečku pro zvířata v lese při vycházkách.

Seznámíme děti se zvyky a tradicemi v období masopustu, uspořádáme veselé karnevalové hraní, kdy se děti aktivně zapojí do přípravy. Budou mít možnost individuálního výběru pohybových, výtvarných i hudebně-pohybových aktivit, vyrobí si masku, obrázek, budou moci si zahrát divadlo v kostýmech pohádkových postav.

Dovednosti a znalosti dětí budeme rozvíjet pomocí hudebních, pohybových a tanečních činností, pojmy hudby, hudební nástroje, vyjadřování hudby řečí těla,

Rozvíjení vědomostí o materiálu předmětů a hraček kolem nás, jak se o ně starat a zacházet s nimi. Seznámí se s pojmy péče o životní prostředí - uklidivé činnosti, správné zacházení s předměty a hračkami, pozorování v přírodě, poslech příběhů a vyvození poučení. Seznámí se s různými technickými přístroji, dopravními prostředky a pravidly chování v nich, různými řemesly a pracovními činnostmi, budou mít možnost přímého pozorování. Zapojíme i rodiče do spolupráce při pomoci plnění úkolů s dětmi doma.

Vzdělávací nabídka - zima

- pohybové hry a cvičení motivovaná zimní tematikou (Na dva mrazy, ...)
- využití hudebních nahrávek k improvizovanému a spontánnímu tanci (CD - Cvičení s Míšou, Inka Rybářová, písničky z pohádek,...)
- poslechové písně s využitím instrumentálního doprovodu dětmi - dětské písničky, Orfovy nástroje
- hudebně pohybové hry a činnosti, taneční hry k tématům - pohádky, zima, zvířata, řemesla
- rozhovory na téma Rodina o Vánocích, obyčejy, zvyky - přímé činnosti, poslech o jejich významu
- nácvik vánočních písní, koled, zpívání u stromečku
- příprava výzdoby - výtvarné a tvořivé činnosti - práce s papírem, keramikou (ozdoby na stromek) - využití různých výtvarných materiálů k tvoření, ilustrované kreslení,
- sezónní činnosti - sáňkování, stavění sněhuláků, klouzání ve dvojicích, v dřepu, chůze po kluzkém povrchu
- příležitostná exkurze – řemesla, povolání
- tvořivé experimenty s různými materiály, třídění, vlastnosti, pojmenování co se z čeho vyrábí, odpadový materiál (pet láhve, ...), netradiční zpracování dvou materiálů
- pozorování ovzduší, jeho čistota, jak pečujeme o prostředí kolem nás ve školce i venku
- pozorování a vyprávění o lidové tradici masopustu, obrazový materiál z jiných regionů, rozdíly s naší tradicí, výtvarné činnosti na téma masopust

4.4 Tradice

- učit děti místní lidové písničky, tanečky, tance a folklórní zvyky
- seznamovat děti s památkami vesnice a okolím, znát významná místa, orientovat se v obci
- seznamovat děti s pohádkami a pověstmi našeho kraje, znát některá lidová řemesla a tvorbu
- seznámit děti s tradičními oslavami v obci, slavít s dětmi tradiční svátky, pořádat oslavy
- učit děti tvořit podle osvědčených tradičních vzorů, tyto vzory shromažďovat a rozšiřovat
- zapojovat do akcí školy rodiče i prarodiče

PŘÍLOHA Č. 3: UKÁZKA INTERVIEW S PARTICIPANTKOU UČ45

T: „Jsou aktivity s prvky lidové kultury přesně vymezeny v tom školním vzdělávacím programu?“

P: „Úplně přesně bych asi neřekla, že by tady byly vypsané. Jde to z našeho nějakého předsvědčení spíše. Samozřejmě v ŠVP je uvedeno, že valašský soubor probíhá, že vystupujeme. Nevím, jak přesně dál.“

T: „Ano, tady je potom pár doplňujících otázek, první je v jaké oblasti jsou popsány. Jestli jste třeba měli tu charakteristiku mateřské školy, a tam bylo napsáno, že děti vyrůstají ve valašské přírodě.“

P: „Ano, tak to my to máme přímo v tom úvodu. A potom v zájmových kroužkách.“

T: „Dobře, pak je tady otázka, proč jsou uvedeny, nebo případně neuvádíte, ty prvky lidové kultury?“

P: „Uvádíme je proto, že ta vesnice tím prostě žije. Na veškerých akcích obce, kde dospělý soubor vystupuje, a většinou nás přizývá. Jedna paní důchodkyně vlastně se snaží i o otevření kroužku, který taky myslím probíhá jednou týdně a spíše děti ze základní školy už potom, tak to navštěvují dál.“

T: „No, super, a tady je potom poslední otázka, taková spíš na zamyšlení, zda se tyto prvky dají aplikovat i do jiných oblastí školního vzdělávacího programu, případně jakých? Vy to máte v úvodu, v zájmových kroužcích, jestli to třeba nechcete i jinde.“

P: „Určitě. Určitě to projdou i ty děti, které do kroužku nechodí, protože třeba vloni při rozloučení s předškoláky, ne všechny děti chodily do valašského souboru, a přitom s nimi jsme nacvičili společné vystoupení jako rozloučení s předškoláky, to bylo rozloučení pro rodiče.“

T: „Dobře, půjdeme na čtvrtý blok, zda považujete toto zařazení prvků lidové kultury za nadstandardní oproti běžným tradicím a zvykům. Tím se může myslet, třeba Vánoce nebo Velikonoce, jak to vnímáte.“

P: „Určitě je to specifikum Valašska, ne všechny školky nabízí tento kroužek, nebo neznám snad žádnou, která by nabízela ještě v rámci školky, který je zadarmo. Protože my

to vedeme jakoby pro děti, kteří jsou předškoláci a mají menší potřebu spánku, a tak mají tři čtvrtě hodiny odpočinku a pak tři čtvrtě hodiny tance nebo zpěvu.“

T: „Tady je další potom otázka, je pro vaši mateřskou školu důležité seznamovat děti s regionální lidovou kulturou?“

P: „Samozřejmě, z důvodů...veškerých věcí, co jsem řekla dříve.“

T: „Ano, ano, uvedeno výše. Jsou učitelé v mateřské škole vybaveni k předávání lidových tradic a folkloru?“

P: „To si úplně nejsem jistá. Vedu to já, jelikož opravdu se v tom pohybuju spoustu let, tak by mě ani nenapadlo předat to někomu jinému. Zatím to zvládám, mám tam jednu paní učitelku na výpomoc, která chodí, ale tu vždycky seznámím, co chci, aby se s dětmi dělalo, protože ona ani není místní a nemá s tím...“

T: „A tady je další otázka, který konkrétní způsob integrace folklorních a regionálních prvků do výuky se Vám osobně ve své praxi jeví jako nejvhodnější a pro výuku nejefektivnější?“

P: „Mmm, já jsem to pochopila tak, že děti hodně seznamujeme s tou hudební složkou, že hodně zpíváme a tím, že bydlí v té obci, máme tu regionální muzeum, tak děti měly možnost navštívit ho, kde jsou vystavené různé starodávné hrnce, kroje, kožešiny, kolíbka pro děti. A paní nás provedla, a řekla nám, co se dříve dělo a nedělo tady na té vesnici. Takže myslím, že jsou děti seznámeny dost.“

T: „Dost, dobře. Takže poslední otázka toho čtvrtého bloku je doporučila byste i ostatním mateřským školám pracovat s prvky lidové kultury?“

P: „Záleží. Záleží na nasazení toho člověka. Pokud by takové, že s tím asi nemá zkušenost, tak by jim určitě nedal tolik, co člověk, který...je to jeho srdcová záležitost. Asi tak bych to řekla. Mám i jednu úžasnou maminku, která hraje v cimbálce, místní, takže nás chodí doprovázet na housle, myslím, že ta spolupráce je obrovská, možná je to i tím, že my se spolu známe a já jsem tancovala a ona už tehdy hrála, takže ta spolupráce je strašně jednoduchá pro mě, než pro někoho jiného, kdo prostě nemá kontakty.“